

अब्राहम लिंकन
ॲना स्याउल

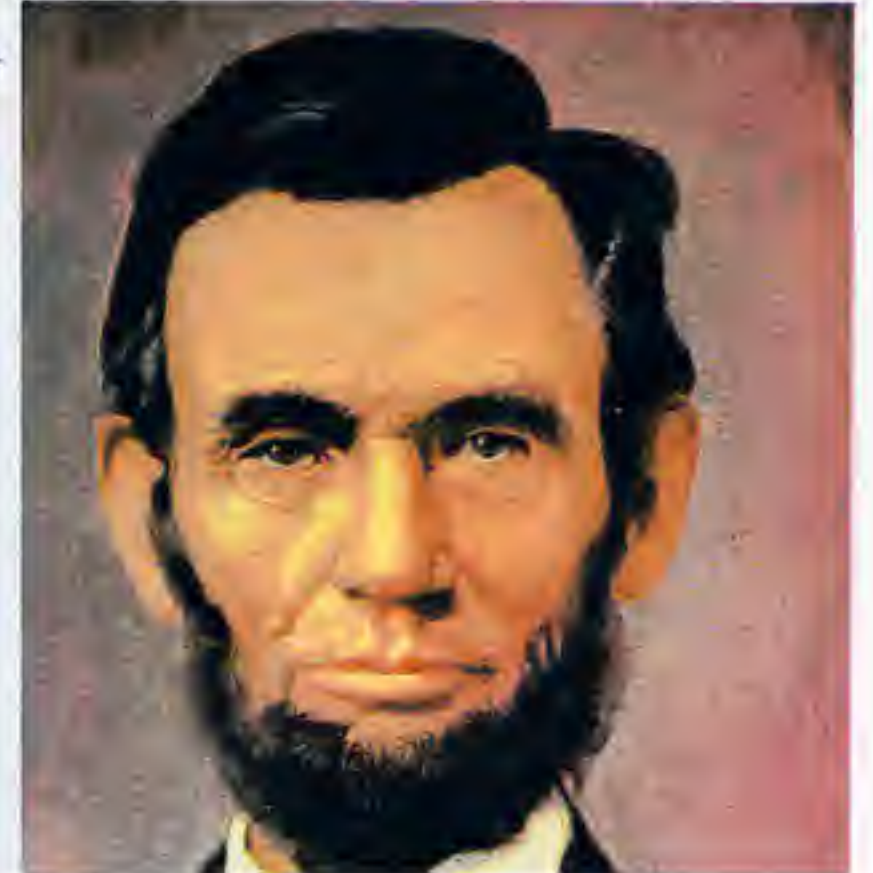
अमेरिकन संघराज्याचे सोळावे अध्यक्ष अब्राहम लिंकन यांनी १ जानेवारी १८६३ या दिवशी मुक्तीच्या जाहीरनाम्यावर सही केली. त्या जाहीरनाम्यामुळे सुमारे चाळीस लाख लोक गुलामगिरीच्या शापातून मुक्त होणार होते.

कापसाचे उत्पादन करणाऱ्या दक्षिणेकडील राज्यांतील गुलामांना स्वातंत्र्य देऊन अब्राहम लिंकन यांनी त्यांच्या देशातील यादवी युद्धाचे भवितव्य निश्चित करणारी एक खेळी खेळली. गुलामांना बंधमुक्त करण्याचा त्यांचा निर्णय म्हणजे अमेरिकन संघराज्याला वाचवण्यासाठी केलेली एक राजकीय कृती असली तरी त्यामुळे ह्या जाहीरनाम्याचे महत्त्व कमी होत नाही. कारण शेवटी कितीतरी वर्षांनंतर भय, अपमान आणि मानभंग निर्माण करणाऱ्या गुलामगिरीचे साम्राज्य संपले होते. मनाची पकड घेणारी ही कथा आहे. अमेरिकेतील कृष्णवर्णीयांना त्यांच्या देशामध्ये तसेच देशाबाहेर पूर्णपणे बरोबरीने स्वीकारले जाण्यासाठी कितीतरी काळ जावा लागणार आहे. त्यासाठी अधिक लढा द्यावा लागणार आहे.

परंतु या कार्यासाठी अतिशय महत्त्वाची सुस्वात १८६३ च्या त्या नव वर्षांदिनी झाली.

अब्राहम
लिंकन

गुलामगिरीच्या शापातून अमेरिकन संघराज्याची मुक्तता
करणारा थोर राष्ट्राध्यक्ष

सोन्याची लेखणी

खिडकीजवळच्या टेबलाशी बसलेल्या त्या उंच माणसाने हात पुढे करून कागद पुढ्यात ओढला. दुसऱ्या हाताने त्याने लेखणी उचलली, सोन्याची लेखणी. कारण आता तो बी स्वच्छरी करणार होता तिला ऐतिहासिक महत्त्व होते. जणू ती सुवर्णाक्षरेच होती. त्याने लेखणी हातात धरताच त्याच्याकडे पाहणाऱ्या सर्जकांनी आपले श्वास रोखले.

इथेच बसून राष्ट्राध्यक्ष रोज अनेक कागदपत्रांचे स्वाक्षऱ्या करत. त्यांत अनेक प्रकारची पत्रे, कापदे, दक्षिणेत अखंड चालू असलेल्या युद्धातील सैन्याला आदेश आणि या युद्धातून पळून गेलेल्या सैनिकांचे माघीहुकूम यांचा समावेश असे. सोन्याची लेखणी हातात घेतलेला तो माणूस कनबाळू होता. दुखाची जाण असलेला होता. म्हणूनच युद्धातून पळून गेलेल्या सैनिकांना तो शक्यतो क्षमा करत असे.

पण आज, १८६३ सालच्या पहिल्या दिवशी तो ज्या कागदावर सही करणार होता, तो केवळ एका सैनिकाला क्षमा करणारा सामान्य आदेश नव्हता, तर एका संपूर्ण समाजाच्या मुक्ततेचा तो ठाव होता. पिढ्यान् पिढ्या गुलामांगिरीत खिळपत पडलेल्यांचा प्रथमच कायदेशीर रीत्या माणूसपणा मिळाल्याची ती नांदी होती.

त्या कागदावर सही झाली. जी दक्षिणेतील बंडखोर शेतपालकांच्या शेतात गुलाम म्हणून एवढ्याने लाखो कृष्णवर्णीय मुक्त झाल्याचा तो जाहीरनामा ठरणार होता.

सर्व गुलामांची मुक्तता....

पुढे जाऊन राष्ट्राध्यक्षांनी दौर्जीत लेखणी बुडवली आणि काहेर काढली - अन् ते धबकले. त्यांनी आपल्या हाताकडे निराखून पाहिले आणि त्यांच्या कपाळावर आठी उमटली. त्यांच्या हाताला कंप झुटला होता. इच्छामग्नतीच्या जोरावर त्यांनी कंपन यांचेवर्षाचे प्रस्न केले. पण हात कापतच राहिला.

संशोधन: मुक्तीचा प्रेषित, अमेरिकन संघराज्याचा शेताचा अध्यक्ष अब्राहम लिंकन.
छात्री : मुक्तीचा जाहीरनामा.
दिनांक १ जानेवारी १८६३ या दिवशी लिंकनने या जाहीरनाम्यावर सही केली.
दक्षिणेच्या कापूस पिकांसाठी राबविलेल्या गुलामांगिरीत जखडून ठेवण्यात आलेल्या जवळजवळ चाळीस लाख कृष्णवर्णीय अमेरिकनशा या जाहीरनाम्याने मुक्तता प्रदान केली.

छे, असे कसे चालेल ? शाईन भरलेली ती लेखणी राष्ट्राध्यक्षांनी काळजीपूर्वक घाली ठेवली आणि बोटं मोडली. त्यांची बोटं जवळजवळ बांधर झाली होती, हात दगडासारखा जड झाला होता.

अर्थात् यात आश्चर्य नव्हते-सकाळचा वेळच तसा गेला होता. बुद्ध चालू असले तरी शेकटी तो नव वर्षांपेक्षा होता. सकाळच्या वेळी राष्ट्राध्यक्षांची नवीन वर्षांची पार्टी झाली. नवीन वर्षांनिमित्त जर्नल हाऊसला घेत देणाऱ्या नागरिकांचे त्यांनी स्वागत केले होते आणि त्या सगळ्यांशी हस्तांदोलन केले होते.

इतिहास घडविणाऱ्या क्षणाला सामोरे जायला काही वांगली तयारी झाली नव्हती. पुढ्यात पडलेल्या त्या कागदामे सर्वच काही बदलणार होते. राष्ट्राध्यक्षांना हे बाहीत होते - कागदवरील मजकुराच्या खाली ते जे नाव लिहिणार होते त्या नावाइतकीच त्यांना या सत्ताची जाणीव होती. हजबरो लोक ती सही पाहणार होते. त्या कागदावरच्या सर्वांत महत्त्वाच्या ओळी होत्या - "मी आज्ञा देतो आणि जाहीर करतो, की निर्दिष्ट प्रांतांमध्ये किंवा त्यांच्या कुडल्याही भागात गुलामगैत ठेवलेल्या सर्व व्यक्ती आजपासून व यापुढे मुक्त झाल्या आहेत...."

मुक्तीपेक्षा अधिक काहीतरी

त्या चौस-पंचवीस शब्दांनी मुक्तीपेक्षा काहीतरी अधिक व्यक्त केले होते. त्यांच्याबरोबर भीती देणार होती, विनाश येणार होता. त्या शब्दांनी गुलामांच्या मालकांच्या मुबतेला सुरुंग लागणार होता. हे लोक जी जीवनप्रणाली नष्ट होऊ नये म्हणून धडपडत होते, ती संबंध प्रणालीच कोलमडून पडणार होती. त्या शब्दांनी, बालू असलेले भीषण दुःख संपायला मदत होणार होती - नव्हे त्यांच्यामुळे ते संपायलाच हवे होते आणि अशा त्या शब्दांना कायद्याचे रूप देणारा हात सही करताना कासत होता - जणू काही सही करणी की नाही अशा द्विधावस्थेत तो पडला असचा.

पण त्या व्यक्तीचा निश्चय म्हणजे राहत्याचरी रेष होती. हात कापो की स्थिर राहो, आज त्याच्यावर त्या व्यक्तीच्या मनाची हुकमत चालणार होती अन् मुक्तीच्या जाहीरनाम्याक सही होणार होती.

अमेरिकेच्या राष्ट्राध्यक्षांनी सोन्याची लेखणी उचलली आणि आपल्या तिरक्या अक्षरांत काळजीपूर्वक नाव लिहिले : अब्राहम लिंकन.

तीन महान कार्ये

अमेरिकेच्या संयुक्त संस्थानांच्या संबंध इतिहासात अब्राहम लिंकन हा एक अत्यंत महान राष्ट्राध्यक्ष होऊन गेला. तो एक विलक्षण मानूस होता - विनम्र आणि तरीही महत्त्वाकांक्षी; सहृदय आणि तरीही कणखर; कष्टाळू तरीही विलक्षण बुद्धिमान. त्याच्या मृग्युला संभर वर्षे लोटली, पण आजही इतिहासातले बहुतेक सर्व मोठे

नेते त्याच्या पुढे धिटे वाटतात.

अशा व्यक्तीचे अस्तित्व ढोंगवाचक असते. पण आणखी दोन महान कार्यासाठी लोक त्याची आठवण काढतात. एक म्हणजे त्याने आपल्या देशाला आत्मशासनापासून वाचविले, आणि दुसरे म्हणजे गुलामगैतीची अनिष्ट उधा नष्ट केली.

झोपडीतला जन्म

गुलामांना मुक्ती देणारा हा राष्ट्राध्यक्ष स्वतः अतिशय गरीब कुटुंबात जन्मला. दिनांक १२ फेब्रुवारी १८०९ या दिवशी केंटकी राज्यात नोलिन क्रीक येथे एका ओडियांच्या झोपडीत त्याने या जगात उवेश केला. या झोपडीला एकच दरवाजा, एकच छिडकी आणि घुराडे होते. घरातील जमीन मातीची होती. झोपडीचा आकार एखाद्या टपरीइतकाच होता. नहानगा एव, त्याची दोन वर्षांची बहीण सारा आणि त्यांचे आई-वडील थॉमस आणि नॅन्सी यांचे हे घर होते. आनंदी, मनमोकळ्या स्वभावाचा थॉमस एक लहान शेतकरी होता. केंटकीतील जमीन कसून तो कशीबशी गुजराण करी.

हे लहानसे कुटुंब नोलिन क्रीकला फार काळ राहिले नाही. ते ओझाला लागून जरा पुढे, नॉब क्रीक या ठिकाणी गेले. अब्राहम सात वर्षांचा असताना या कुटुंबाने पुन्हा स्थलांतर केले. या वेळी ते अमेरिकेतील सर्वांत नवीन राज्य इंडियाना येथे गेले.

ओसाड सीमेवर

केंटकीतील त्यांची जुरी घरे ओसाड प्रदेशातच होती, तर इंडियानातील लिटल पिक्न क्रीक येथील त्यांचे नवे घर तर निर्वन सीमेवरच होते. कडाक्याच्या थंडीत ते तिथे आले. वसंत ऋतू येईपर्यंत परबांपणी अशक्य होती, म्हणून बर्फाळ थंडीचे महिने त्या कुटुंबाने तीनच भिंती असलेल्या ओडियांच्या टपरीत काढले. चौथ्या उपछा बाजूला पेटवलेली भल्ले मोठी शेकोटी काव ती थंडीचे निवारण करी.

सन १८१८ मध्ये अब्राहम नऊ वर्षांचा असताना त्याच्या कुटुंबावर एक मोठे संकट ओढवले. सरहद्दीवरच्या खडतर जीवगाने खचलेली नॅन्सी लिंकन वरण पावली. केवळ तशीतली असूनही तिचे दात पडले होते आणि त्वचा एखाद्या पिकलेल्या पानासारखी सुरकुतली होती.

सीमेवर राहणाऱ्या शिवाय घर चालविण्यात अन् औषधपानी कल्यात कुशल असत, त्याच कुटुंबाचा खरा आधारस्तंभ असत. नॅन्सी गेल्यावर त्या झोपडीतले जीवन अधिकच अस्ताव्यस्त, ओंगळ, भक्कास झाले. यातून मार्ग काढणे आवश्यकच होते म्हणून थॉमसनने एक वर्षांनी पुन्हा लग्न केले. त्याची दुसरी पत्नी सारा ब्रा जीन्सटन एक विधवा होती. सगळे तिला 'सेली' म्हणत.

ओडियांच्या झोपडीतले शिक्षण : शेतकऱ्यांच्या घरी जन्माला आलेल्या लिंकनचे बहुतेक सर्व बालपण शेताकड वडिलांना मदत करतच गेले. त्याचे शिक्षण वेळोवेळी वर्षभर झाले. पण पिक्न क्रीक या त्याच्या लेखाक्या पत्नीकडच्या जगाचे मित्र ते झेन क्लेन पेन्नाची त्याला तीव्र लागला होती. तीव्र इच्छेच्या राणी त्याने आपल्या जवळची दोन-चार मुलंही पुन्हा पुन्हा वाचून काढली. विद्यात दिवसगरी झोपडी लिंकनने जन्मस्थान जवळच्या झोपडीपेक्षा बुर वांगली आहे. या झोपडीतील जमीन नाकडी पळवण्याची आहे तर भायरीच्या झोपडीमध्ये ती मातीची होती.

"अमेरिकन इतिहासात

कृष्णवर्णीयांच्या मुक्तीसाठी नाट्यमय घटना घडल्या असून कोठलीही नाही. एक शतक लोटले तरी अजूनही तिच्या स्मृतीने हृदय उर्ध्वधून येते. गुलामांच्या मुक्तीबरोबरच, गुलामीवर आधारलेल्या एक अत्यंत सामर्थ्यशाली सत्तावादा लष्करी पाहण झाला. जवळजवळ घालीस लागू गुलाम मुक्त झाले. पाश्चिमात्य जगातले गुलामीवर आधारलेले सर्व सत्ता एकत्र केले तरी गुलामांची संख्या एवढी इतकी नसती."

"दमिले ओड ड्रीडम: ब्लॅक कमिनीन् इन द अमेरिकन रिपब्लिक वॉर" शारपूर.

"विद्ये हा मानूस असेल हा मानूस प्राचीन वर्षांचे अशी शिकवण आहे, की सर्व मानसे जन्मतः समान आहेत, आणि एका राजसाला दुसऱ्याला गुलाम कायद्याचा काहीही नैतिक अधिकार नाही."

ऑक्टोबर १८५४ मध्ये वेजॉरिया येथे अब्राहम लिंकनने केलेल्या भाषणातून

ज. : न्यू टेलम गाव पिबन
क्रीकचेर अधिक नवजलेले
होते, तरींगोल ती सीवेरजे
एक ओपडरीबड वगळता होती.
जिवात दाखविलेल्या साकडी
परांपणे लोक बाबुल साउथिंगी
जात असे.

छात्री : लिंकनच्या हस्ताक्षराचा
साथका आप गणित पुस्तक
आपल्या गावलाच्या पुस्तकाला
त्याने ही गतीदार कविता एक
मागच्या तब्यारी काळाचीपूर्व
निघिली होती.

Abraham Lincoln
his hand and pen.
he will be good but
you know him.

सैली आणि पुस्तके

प्रेमळ अन् मनमिळावू स्वभावाच्या सैली लिंकनची अग्राहकच
माया जडली. आपल्या सावत्र मुलाचे विविध वागणे ती अधिक
समजून घेत असे. आनंदी असला की तो सारखा हास्यविशेद
करी, पुटके सांगे, नाहीतर कधी कधी त्याच्या उलट पुस्तकासारखा
गप्प राही. सैली समजूनदारपणा ता दाखवत असेच पण त्याला
शिक्षण मिळाले म्हणूनही ती प्रयत्नशील राहिली.

थॉमस लिंकनला लेखन-वाचनाचे अजिबात महत्त्व वाटत
नसे; ज्याला तो शेतमजूर म्हणून तयार करत होता त्या मुलाच्या
बाबतीत तर निश्चितच नव्हे. सैली स्वतः बरी निश्चर होती तरी
वाचाबतीत तिचे नवऱ्याशी मतभेद होते. तिच्या प्रोत्साहनाने
अब्राहमने हळूहळू बायबल वाचले. मग रॉबिन्सन क्रूझोसारख्या
महान कादंबऱ्या, अमेरिकेचा इतिहास व पहिले राष्ट्राध्यक्ष जॉर्ज
वॉशिंग्टन यांचे चरित्र वाचले. एकदाच नव्हे तर त्याने पुन्हा पुन्हा
त्या ग्रंथांचे वाचन केले. त्याला त्यांची एवढी गोडी लागली की
शेताचा काम करतानाही तो थोडीशी सबड मिळाली की वाचनच
करीत असे.

अब्राहमचे शांतेय शिक्षण मात्र जेमतेमच झाले. शेतीच्या
हंगामातील मधल्या काळात कधी एखादा महिना इकडे, तर कधी
एखादा महिना तिकडे असे निरनिराळ्या खेळांतील शाळांमधून
त्याचे शिक्षण जेमतेम वर्षभर झाले.

झाले एवढे पुरे

थॉमस लिंकनला वाढले की अब्राहमने झाले तेवढे शिक्षण खूप
झाले. शेवटी पिबन झीकमध्ये जन्म-मृत्यू अन् पीरू-पाणी या
गोष्टींनाच महत्त्व होते. त्यामुळे थॉमस लिंकनच्या मुलाच्या बाबतीत
महत्त्व होते ते अंगमेहनतीला, शेतीवरची कंबाडे मोडणारी मेहनत,
आणि कधी शेजारपाजाराच्या शेतकऱ्यांनी काम दिले तर दिवसाकाठी
पंचवीस सेंट कमाई करून देणारी मेहनत.

एव्हाना अब्राहमला थॉमसचा छिटकारा वाटू लागला होता.
पण तो काहीच करू शकत नव्हता. त्यात तसा त्याला फायदाच
होता. बयाच्या एकवीस वर्षांनंतरच त्याला आपली कमाई
स्वतःजवळ ठेवता येणार होती व स्वतंत्रपणे जगता येणार होते.

सन १८१० मध्ये त्याचा एकविसावा वाढदिवस आला अन्
गेल्या त्या वर्षी पुन्हा एकदा थॉमसला स्वतांतर करावची लहर
आली आणि ते कुटुंब इतिनायला गेले. नवीन घर उभारणे म्हणजे
पिबन झीकमध्ये जुने घर उभारण्यासारखेच होते. आणखी बर्फ,
साफ करावला आणखी जमीन आणि पाडायला आणखी झाडे.

आता अब्राहम कंटाळला होता. १८११ चा बसंत जवू
आला अन् बर्फाचा मोसम गेला. त्याच्याबरोबर अब्राहमही घराबाहेर
पडला.

जगावेगळा रांगडा गडी

घरातून बाहेर पडलेला अब्राहम न्यू सेलमला पोहोचला. नदीकाठच्या
त्या रांगड्या वस्तीत सरहद्दीवरचा हा गडी चांगलाच रुळला. आता
तो सहा फुटाहून अधिक उंच अन् भलताच रणकट झाला होता.
न्यू सेलममधल्या सर्वात मोठ्या घटिंगणाशी रोन हात करून अन्
त्याला नमवून अब्राहमने टप्पांच्या टोळीचे नेतृत्व मिळविले होते.
दिवसा दुकानात कामावर असताना तो अश्लील गोष्टींची शक्ती
बरसात करीत असे.

एक गोष्ट मात्र विस्मयजनक होती. तो दारू पीत नसे. शिवाय
न्यू सेलमचा रांगडा घटिंगण म्हणून त्याची बी प्रतिमा होती
तिच्याची विसंगत इतरही काही गोष्टी होत्या. गावात सुमिश्रित
लोक फारच बोडे होते. एक डॉक्टर, एक शाळामास्तर आणि
छानावळ चालवणारा बेम्स रयलेत्र. अब्राहमला यांच्याबद्दल आदर
वाटे आणि शिवाय तो रटलेजची मुलगी अन् हिल्या प्रेमातही
पडलेला होता. तो गावातल्या वक्तृत्व मंडळाचा सभासद झाला.

मंडळाच्या इतर सभासदांनी या नवीन सभासदाकडे राहून
नाके मुाडली. नंतर मात्र त्यांना आश्चर्याचा धक्का बसला. दुकानात
काम करणारा तो घटिंगण उत्कृष्ट वक्ता ठरला. लिंकनला प्रेरणादा
मिळाले आणि त्याने पूर्वी लिटल पिबन झीकमध्ये सुरू केले तसे
स्वयंशिक्षण पुन्हा घालू केले. तो गणित शिकला, आपल्या हंगजी

सरहद्दीज राहणाऱ्या लोकांना
बराच वेळ झाले तोडण्यात
यातचला लागले. विवात लिंकन
कुपणाच्या कडव्यासाठी ओंढाके
कोडीत आहे. कुन्हाड
कातकिवाच्या बीशान्याबद्दल तो
लहानपणीच प्रसिद्ध होत.
सीवेरजे येहली माणूस 'एच'
ही त्याची प्रथिया पुढे त्याच्या
राजकीय मित्र-मंडळींनी उचलून
घरली, व त्याची लोकप्रियता
कातकिवासाठी तिचा उपयोग
केला. पण स्वतः लिंकनला
आपल्या दारिद्र्यमय भूकालाच्या
आठवणी नकोशा वाटत.

"मला शटने एवढ्या डोक्यात शिक्षणाचे खुळ आहे. मी त्याला सवजावण्याचा प्रयत्न केला, पण हे त्याचे खुळ जाणार नाही."

वॉमस लिंकनने आपल्या मुलाने केलेले वर्णन

"एक खेडबळ वकील."

एका राजकीय टीकाकाराने केलेले लिंकनचे वर्णन.

वकील ज्ञानावर लिंकनचे सिंगफिल्ड सहाय्य शटलेले पहिले ऑफिस: 'नं. ४, हीलन्स रो, वरचा प्रबला' रीट दुपलेल्या वर्सिकाच्या दुकानाच्या वर असलेल्या वा खोलीत एक खुर्ची, एक बाक, एक गलंग आणि कायद्याच्या पुस्तकांचे एक कपट राखेरीज घरात सामान नव्हते.

भाषेच्या व्याकरणाचे बारकावेही त्याने मेहनतपूर्वक आत्मसात केले आणि मग तेविसाव्या वर्षी तो राजकारणात शिरला.

राजकारण आणि कायदा

न्यू सेलमच्या त्या दुकानात नदीवरच्या माल-बाहतुकीचा विषय नसत किंवा लिंकनच्या शटकदार गोष्टींवर खो-खो हसण्याचे नसेल तेव्हा राजकारण हाच सर्वांचा गप्पांचा विषय असे. त्या गप्पा ऐकून दुकानात काम करणाऱ्या अब्राहमचे विचारचक्र सुरू झाले. एन्माळावर असलेल्या आपल्या बापाच्या शेतावरचे काबाडकट त्याने चुकविले होते खरे, पण न्यू सेलममधील आयुष्यापेक्षा त्याला बरेच पुढे जायचे होते. बापाबरोबर राजकारणाची चर्चा होऊ शकेल का? आणि ते शक्य वाटत होते. राजकारणात शिरलेले लोक प्रगट्याने पुढे जात असल्यासारखे त्याला वाटत होते.

आणि म्हणूनच अब्राहम लिंकन १८३२ साली इलिनॉय राज्य विधानसभेच्या निवडणुकीसाठी उभ राहिला. तो जिंकला नाही, पण त्या अनुभवाने त्याची गुण्या अधिकच वाढली. १८३४ साली त्याने पुन्हा प्रयत्न केला. अन् यावेळी त्याने नशीब उघडले. इलिनॉय विधानसभेचे त्या वर्षीचे हिवाळी अधिवेशन भरले तेव्हा तिच्या सभामंडांत एक खूपड, अजागळ, उंच माणूस होता. त्याची नजर मात्र भविष्यावर रोखलेली होती. आता त्याने आपल्या महत्वाकांक्षांच्या यादीत आगखी एक भर पातली - त्याने वकील व्हायचे ठरविले.

वकील! इंडियनाच्या खेड्यातील गावंडळ भाषा बोलणाऱ्या त्या सरहद्दीवरच्या माणसाच्या नावातील ही अगदी असाधारण गोष्ट होती. पण इंडियानामध्येच त्याला कायदाची प्रथम भुरळ पडली होती. इंडियाना सोडण्यापूर्वी थोडे दिवस आधी तेथील न्यायालये आणि कायद्याचे क्षेत्र यांत घडणाऱ्या नाट्यमय घटनांचा त्याला शोध लागला होता. भारवून जाऊन त्याने अमेरिकेची राज्यघटना काळजीपूर्वक वाचली आणि राज्यकारभार हाकण्यासाठी असणाऱ्या शासकीय निष्ठांचा अभ्यास केला होता.

जन्मतः समान

त्याने स्वातंत्र्याच्या जाहीरनाम्याचा नीट अभ्यास केला. सन १७७६ साली ब्रिटिश साम्राज्याचे जोखड धुगारून देताना देशाच्या घटनाकारांनी इंग्लंडच्या तिसऱ्या जॉर्ज राजाला पाठविलेल्या त्या उत्कृष्ट निवेदनात म्हटले होते - "आमच्या मते सर्व माणसे जन्मतः समान असतात हे एक स्वयंस्मृद्ध सत्य आहे आणि विघात्याने त्यांना काही द्यावून न घेता येण्याजोगे हक्क दिले आहेत. या हक्कांमध्ये जीवन, स्वातंत्र्य आणि सुखाचा शोध यांचा समावेश आहे..." हे शब्द तो तरुण आयुष्यात कधीही विसरणार नव्हता.

आता तर १८३० च्या दशकामध्ये लिंकन स्वतः कायदे घडविणारा झाला. त्याने आपले स्वयंशिक्षण पुढे नेण्याचे ठरविले. त्यासाठी कायदापणे जेवढी पुस्तके आणता येतील तेवढी पुस्तके उसनी आणून त्याने मन लावून अभ्यास चालू केला. तीन वर्षांनी मार्च १८३७ मध्ये त्याने वकिलीची पदवी संपादन केली. पुढच्याच महिन्यात, एप्रिलमध्ये त्याने न्यू सेलमला रामराम ठोकला आणि आपले नशीब आज्ञावण्यासाठी तो राज्याची राजधानी सिंगफिल्ड येथे गेला.

नशीब उघडले - अन् प्रेमात पडला

एका उमऱ्या घेतलेल्या घोड्यावर बसून सामान खोगिराला अडकवलेल्या पिशव्यांत, अन् पाय घोड्याच्या खुणपर्यंत रोखलेले, अशा अवस्थेत लिंकन सिंगफिल्डला पोहोचला. आता त्याच्याजवळ काम आणि एक ऑफिसही होते. पण रहायला जाग मात्र नव्हती आणि खिरात सात डॉलर्सशिवाय अधिक पैसेही नव्हते. एखादा विद्याना विकत घ्यायलाही तेवढे पैसे पुरेसे नव्हते.

पण सुरुवातीसमून नशिबाने अब्राहमला साथ दिली. ज्या दुकानदाराकडून त्याने मिळाला विकत घेण्याचा प्रयत्न केला त्याला हा उंच, अकोल वाटणारा ग्राहक आवडला. त्याने लिंकनला दुकानाच्या वर राहणाला निमामूल्य जागा दिली. लिंकनने विन्हाइर केले आणि लवकरच मुद्रीमता व वस्तुत्वाच्या बळावर एक उत्कृष्ट वकील म्हणून नाव कमावले.

शिष्यांच्या सात्रिष्यात लिंकनला फार संकोच वाटत असे, पण सामाजिक जीवनात त्याची प्रगती होत होती. न्यू सेलमपेक्षा सिंगफिल्ड खूपच आधुनिक व सुधारलेले होते. एक व्यावसायिक माणूस या नात्याने लिंकनचे शहरातल्या उच्चभू कुटुंबांशी संबंध प्रस्थापित झाले. ओळखी झाल्या. आणि १८३९ मध्ये वयाच्या तिसऱ्या वर्षी तो गवातीत एका अत्यंत सुनचुणीत आणि श्रीमंत मुलीच्या प्रेमात पडला.

मेरी ऍन टॉड

लिंकनप्रमाणेच मेरी ऍन टॉडला मता आणि राजकारण या दोन गोष्टींचे आकर्षण होते. पण तेवढी एक गोष्ट सोडली तर ती आणि तिचा हा उंच प्रियकर या दोघांत जमीन अस्मानाचे अंतर होते. ती बांध्याने लहानशी, बोलण्यात चतुर आणि राहणीत फॅशनेबल होती. लाजाळूपणा तिच्या गावीही नव्हता. तिचे कुटुंब केंटकीत प्रतिष्ठित गणले जात असे ते इतके श्रीमंत होते, की घरातल्या प्रत्येक माणसाच्या ठेनातीला कृष्णवर्णीय गुलाम होते.

लिंकनचे वडीलदेखील केंटकीचे होते पण शेताकामासाठी गुलाम बाळगणे तर दूरच, त्यांनी स्वतःच सगळे आयुष्य शेतामध्ये

१८६१ मध्येच मॅरी ऍन टॉड वॉशिंग्टन येथे काढलेले मेरी टॉडने छायाचित्र : एका श्रीमंत दक्षिणात्य वैवाह्याचा या फॅशनेबल मुलीचा व अजात्य लिंकनचा विवाह ५ नोव्हेंबर १८४२ रोजी झाला.

अमेरिकेचा पुरावा : १८४२ मध्ये
लिनकने सिंगफिल्डमध्ये हे घर
विकत घेतले. आज तो एक
सभ्य नगरीत झाला होता.
समाजातल्या इतक्या प्रतिष्ठित
मंडळींप्रमाणेच लिनकन कुटुंबाच्या
घरीही परवानगासाठी, मुलांबद्दे
त्या देण्यासाठी आणि कोणते
भेटवस्तू आले तर दारवाजा
उघडण्यासाठी नोकन होते. पण
एकेकाळी साहसीपणाच्या ओसाड
कालात राहिलेल्या लिनकनला
तुम्हाला रीतिरिवाजांची आज्ञा
दात नसे. मोलकादीच्या
आधीच तो पुढे होऊन दारवाजा
उघडत असे.

राज्यात घालविले होते. कॅटकीनिवासी असूनही ते वेगळे होते.
त्यांना गुलामगिरीची प्रथा पसंत नव्हती. त्यांच्या मुलांवेही तेच
मत होते. इलिनॉयच्या विधानसभेत त्यांच्या मुलाने गुलाम
बाळगण्याला विरोधही केला होता.

भूतकाळाकडे पाठ

टॉड मंडळींना लिनकन आणि त्याचे गरीब घराले या ब्रेन्ही गोष्टी
आवडत नव्हत्या. पण सगळ्या अडचणींवर मात करून आणि
सगळा विरोध सोमून अब्राहमने आणि त्याच्या मॉलीने आपले
प्रेम ठिकविले आणि ४ नोव्हेंबर १८४२ रोजी मेरीच्या बहिणीच्या
सिंगफिल्डमधील आलिशान घरात त्यांचा विवाह झाला.

मेरीच्या बहिणीला त्यांच्या लग्नाचा पत्ता त्याच दिवशी
लागला आणि लिनकनच्या कुटुंबीयांबद्दल सांगायचे म्हणजे त्यांना
किरवेक मडिने कोणी कळविलेच नाही. खरे म्हणजे आपल्या
दरिद्री भूतकाळाची लिनकनला अत्यंत लाज वाटत असे. तो
विसापन्नासाठी त्याने कित्येक वर्षे अटोकाट प्रयत्न केले.
नवदामत्याचे पहिले घर म्हणजे घाटामाटाचे मुळीच नव्हते.
सिंगफिल्डमधील एका खाणावळीच्या बरच्या मकल्याबरील खोली
हे त्यांचे सुखातीचे घर होते. प्रगतिपथावरील या तरुण बकिलाने
हाताखीचे दिवस लवकरच मागे टाकले. १८४७ च्या दशकाच्या
अखेर तो आपल्या वाढत्या संसारसह स्वतःच्या घरात राहायला
गेल्या. हे नवीन घर सुबक, लाकडी होते. त्याला झडपा होत्या
आणि त्याच्या गच्चीला नाजूक नक्षीकाम केलेला लोखंडी कठडा
होता.

आतापर्यंत त्याला राजकारणात मिळालेल्या यशाचे ते घर
म्हणजे एक प्रतीकच होते. सन १८४९ मध्ये त्याच्या मतदारसंघातील
दोन हत्तीवांश मते मिळवून तो अमेरिकेच्या काँग्रेसमध्ये प्रतिनिधी
म्हणून निवडून आला.

लिनकनच्या वेळची अमेरिका

आज अमेरिकेचा विस्तार पूर्वेला अटलांटिक महासागरापासून
पश्चिमेला पॅसिफिकपर्यंत पसरला आहे. सुमारे २३ कोटी ८० लक्ष
लोकसंख्या असणारा हा जगातील चौथा मोठा देश आहे.

अब्राहम लिनकनच्या काळी परिस्थिती भिन्न होती.
एकोणिसाव्या शतकाच्या प्रारंभी लिनकनचा जन्म झाला. त्याच्या
काहीसे आधी - अमेरिकेची लोकसंख्या केवळ पन्नास लाख होती.
शिवाय देशाचा विस्तारही संबंध खंडभर पसरला नव्हता. ज्या
लोकांनी ब्रिटिश राज्यकर्त्यांविरुद्ध १७७० च्या दशकामध्ये बंड
उभारून स्वतःचे राष्ट्र उभे केले होते ते सर्व पूर्वेला युरोपियनांनी
स्थापन केलेल्या तेरा वसाहतींत राहत होते.

हज्जहज्ज अमेरिकेची वाढती लोकसंख्या त्या तेरा संस्थापक
राज्यांच्या बाहेर सीमेवरच्या प्रदेशात पश्चिमेला पसरत गेली.
जसजशी पुरा लोकसंख्येची एक एक स्थिर वसाहत झाली तसतशी
तिच्या राज्य म्हणून मान्यता मिळाली. या पश्चिम दिशेजवळ
लिनकन कुटुंबाचाही वांगला हातभार होता. कॅब्रिनियातील आपल्या
मूळ घरातून बाहेर पडून त्यांनी आपले नशीब आजमावण्यासाठी
कॅटकीच्या 'भीषण व रक्तबंबाळ' भूमीवर पाऊल टाकले होते. या
प्रदेशातील मूळ रहिवाशांनी (रेड इंडियन) आपल्या भूमीने नेटाने
रक्षण केले. या संघर्षात अब्राहमने आंबोबा अपयशी ठरले. रेड
इंडियनांच्या हातून त्यांना मरण आले.

उत्तर आणि दक्षिण

वसाहती म्हणूनही त्या तेरा राज्यांच्या वैशिष्ट्यात खूप तफावत
होती आणि अमेरिकेची सीमा जसजशी पश्चिमेकडे व्हायला गेली
तसतसा हा फरकही तिच्याबरोबर पसरत गेला. या फरकाची मुख्य
विभाजन रेखा उत्तरेच्या व दक्षिणेच्या राज्यांपेथे होती.

दक्षिणेची जमीन सुपीक होती व हवामान उबदार आणि
आर्द्र होते. त्यामुळे या प्रदेशात प्लॅन्टेशन (पळे) या जागीनी
ओळखली जाणारी मोठी शेते होती. दक्षिणेतील लोकांच्या दृष्टीने
इंग्लंडमध्ये शहराबाहेर राहणाऱ्या खानदानी मंडळींनी जीवनशैली
आदर्श होती. यामध्ये रेखीव, सुसंस्कृत, समाजशील आणि ज्यामध्ये
पोहेजवारीसारख्या पैदाशी पैकापासून वाचून, संगीतासारख्या बैठ्या
छंदांपर्यंत सर्व आवडींसाठी भरपूर वेळ असेल अशा वर्तनाचा
अंतर्भाव होता.

उत्तरेच्या मंडळींचा जीवनकडे पाहण्याचा दृष्टिकोन वेगळा
होता. ते गंभीर वृत्तीचे होते. कष्ट, शिक्षण, लोकशाही व समता
यांवर त्यांचा विश्वास होता. १७७० च्या दशकामध्ये उठाव झाला
तेव्हा मॅसेचुसेट्स ही उत्तरेची वसाहत ब्रिटनच्या विरोधात आघाडीला
होती.

बाजारपेठा, यंत्रे आणि कापूस

एकादा स्वतंत्र मिळाल्यावर या नवीन देशाची पहिली गरज पैसे
कमावण्यासाठी युरोपला निर्यात करता येण्याजोग्या माताची होती
आणि लवकरच त्यांना तसे काही सापडले. कापूस. कापसाचे
झाड दमट, उबदार हवेत चांगले वाढते. अमेरिकेत उत्तरेतल्या
राज्यांची थंड आणि कोरडी हवा त्यांना मानवणारी नव्हती. पण
दक्षिणेच्या मळ्यांतून कापूस तणासारखा उगवत असे आणि
अटलांटिक महासागराच्या पलीकडे वेगाने वाढणारी लोकवस्ती,
या 'तणा'पासून तयार होणारे स्वस्त अन् टिकाऊ कापड विकत
घ्यायला आतुर होती.

दक्षिणेची संघर्षी - दुरा
शित्तिजपद्धत पसालेली कापसाची
बोंबे. थोड्याचाला कापसाच्या
पिसावीत एक एक बोंब खूब
दाकता देत असे. विघ्नत काळे
गुलाम बोंबे खुबाल आले. त्यांचे
दिवसाकडी किमान सव्वा तीनशे
किलो बोंबे खूडणी लागत.

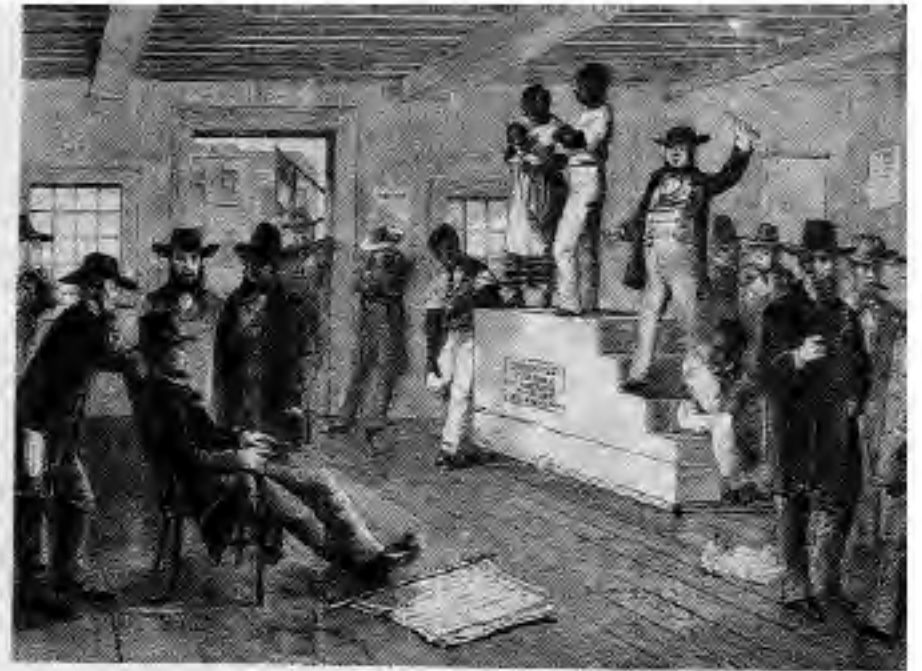

दक्षिणेच्या राज्यात कापूस हे काही एकच पीक उरले. पिरान लुइसियाना राज्यात एका उमाका मळ्यात कापूस गुलाब वरम करीत आहेत. हा फोटो काढण्यात आला त्यावेळी (१८६० साली) दक्षिणेत ३१ लाख ५३ हजार कापूस गुलाम होते. ही संख्या दक्षिण लोकसंख्येच्या एक-तृतीयांश होती. परती बरेच गुलाम अजूनही ही गोळा दक्षिणामधील कापूसीत ऐक्याची व सोपी वृत्त होती, एक-चतुर्थांश गोळाकडे आर तर एकाच गुलाम आहे, आणि बहुतेककडे विसावून जमी गुलाम आला. मळेकऱ्यांना माहीत होते की खरोखरीच आपण कापूस जसेल तर निदान हीच गुलाम मंदू मणून बरी अर्थ आचर्यक होते.

युरोपात बाजारपेठा होत्या. तेथे सापनेही होती. नवीन शोध लागलेली मी सगळीकडे उभारल्या जाणाऱ्या कारखान्यांतून धडधडत होती. खरे म्हणजे युरोपातही औद्योगिक क्रांतीची एक प्रचंड उलथापालथ चालली होती.

अमेरिकेत दक्षिणेतील राज्यांनी ही संधी बटवून घेतली. मागे त्यांनी तंबाखू आणि तांदूळ यांचे पीक काढून पैसे कमावले होते. आता १७९० च्या दशकाच्या मध्यावर त्यांनी आपला मोहरा कापसाच्या लागवडीकडे वळवला. व्यापारासाठी तेजी आली, पैशाचा ओघ दक्षिणेप्रमाणे उत्तरेच्या राज्यातही वाहू लागला. उत्तर भागदेखील औद्योगिककृष्या प्रगत आणि सधन होऊ लागला होता. सगळीकडे कारखाने, बँका आणि उद्योगधंदे उभे राहत होते. कारखान्यांत सुती कापड, तसेच ते तयार करण्यासाठी लागणारी यंत्रसामग्री तयार होत होती. बँका दक्षिणेच्या मळेकऱ्यांना पैसे उसने देत. व्यापारी मंडळी दक्षिण प्रदेश आणि त्यांची प्रचंड परदेशी बाजारपेठा यांच्यामधला व्यापार उदीम सांभाळीत. दक्षिणेच्या 'कापूसप्रधान राज्यात' सर्वांना सुबत्ता मिळाली.

सर्वांना म्हणजे जे स्वतंत्र होते त्यांना.

विकलेले गुलाम

अमेरिकेच्या संयुक्त संस्थानांच्या संस्थापकांनी 'सर्व माणसे समान आहेत' या तत्वाशी आपल्या राष्ट्राची बांधीलकी मानली होती. पण लिंकन कॉॅंग्रेसचा सभासद झाला तोपर्यंत त्या देशातील तीस लाख लोकांना अगदी कायदेशीर रीत्या जनावरासारखे वागविण्यात येत होते.

ही जनावरे म्हणजे काळे गुलाम होय. उन्हा जगात आफ्रिकन आणि त्यांचे वंशज गुलाम म्हणून विकले गेले होते.

जिवंत माणसाचा हा अटलांटिक पलीकडचा व्यापार 'कापूसप्रधान राज्या'पेक्षाही जुना होता. अमेरिकेच्या संयुक्त संस्थानपेक्षा देखील जुना होता. तेरा वसाहतींमध्ये तो १७ व्या शतकाच्या प्रारंभापासून चालू होता. दोनशे वर्षे गुलामांचे व्यापारी आफ्रिकन लोकांना त्यांच्या परोपण व कुटुंबापासून तोडून नेत होते आणि वर्णन करता येणार नाही भशा नरकात ठकलत होते.

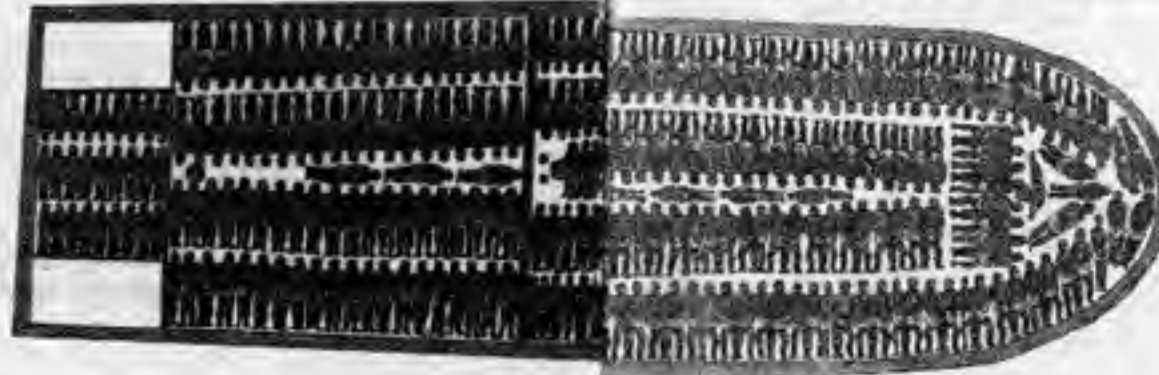
हा नरकवास वर्णन करणे कठीण होते. त्याहून तो सहन करावला अनेक पटींनी कठीण होता. आफ्रिकेच्या किनाऱ्यावर गुलामांच्या व्यापारपेठा होत्या, तेथून लाखो लोक परिचमेली

दक्षिणेच्या राज्यातील गुलामांचा लिलाव : लिलाव करणाऱ्याच्या बाजूला उभ्या असलेल्या तरुण मिया कुटुंबाचे खाली बांधलेली पिन्डाफ्रे हिरीशन करीत आहेत. गुलामांची विक्री आईबरोबरच होईल. एण बडील दुध-बला विस्ते वाकन कुटुंबाची कायमची ठाटपुट होण्याची शक्यता आहे. लिलावाने सल्ले म्हणजे अन्य गोऱ्या मर्जांच्या वृद्धीने एक काव होता. डोव्हासमोर धडणाऱ्या माजरी शोकानिकेचा त्यांच्या मनात स्पर्श होत नव्हता. त्या माजण्यात किंवा कायमस्वरूप वाकण्यात वेळ घालविण्यासाठी ते त्या ठिकाणी गेले.

गुलाम विक्रमाची जाणखी एक
पद्धत : कॅथॅलिनशील गुलामांचा
बाजार. गुलाम विक्रीचा पातलेले
स्वच्छ कपडे घातले गिऱ्याकडे
मिळविण्यासाठी बापांलेले हा
होते. गुलाम विक्रीचे दोरजेकडे
दिसतील त्याची त्यांची बांगली
किंमत देई. ते बांगली असतील
तर विकून टाकण्यापूर्वी त्यांना
गुलाम खावता पातळ धडपुड
कायता देई.

पाठवण्यासाठी लाकडी गलबतात ठासून भरून पाठवले जात असत.
त्यांतून अलंकरणे प्रवासातच मरत. या दुर्दैवी जांवांनी एकदा
का त्यांच्यासाठी तयार केलेल्या दुर्गंधमय व स्वास कोडेल अशा
पिंजऱ्यात पाऊस टाकले की तेभूलून त्यांच्या यमकाता सुरू होत.

गुलाम जर पुरुष असेल तर नंतर तीन महिन्यांनी तो
अमेरिकेला पोहोचेल. ते त्याचे कुल्या आकाशाने शेवटचे दर्शन
असे, तो मोकळ्या हवेचा शेवटचा स्वास असे, अर्थात ही तो
अमेरिकेला पोहोचू शकला तर ची गोष्ट होती.

प्रत्येक तरुण गुलामाला ७५ सेंटीमीटर उंच, ३८ सेंटीमीटर
हंड आणि २०० सेंटीमीटरपेक्षा कमी लांब एवढ्या जागेत कोवण्यात
येत असे. सहान मुलांना ह्याच्यापेक्षा खूपच कमी जागा मिळे.
स्त्रियांना व मुलांना साधारणपणे दिवसा डेकडर जाण्याची परवानगी
मिळे, पण पुरुषांना एकदा शबपेटीपेक्षा लहान अशा जागेत कोडले
की त्यांना तेथेच राहावे लागे. तेथेच ते धात, डोपत, पलमूच
विसर्जन करीत, उलट्या करीत, असह्य वेदनेने तळमळत, तापाने
फणफणत, वेडे होत आणि देवाची कृपा झाली तर मरत.

ही पुरुष दोघडी मरणासाठी तळमळत. संधी मिळाली की
समुद्रात आनंदाने उडी टाकून ते मृत्यूला कवटाळीत असत. पण
बहुतेककणांना दुर्गंधमय अंधारात साखळीने झळडलेल्या अवस्थेत
मरण येत असे. मरणाबरोबरच त्या जागेत प्रसंगी एखाद्याचे
नवजीवनही सुरू जायचे. जहाजाच्या डॉक्टरला एकदा एक गुलाम
मूल जन्माला आलेले दिसले. त्याची आई त्या वेळी एका प्रेताशी
साखळीने जखडलेली होती. राहण्या तयारीने तर झालेला मुकादम
ते प्रेत हलवायला विसरला होता.

गुलामांच्या जहाजाच्या कपड्यांसाठी, अमेरिकेच्या काटेकर
आपल्या 'मातापैकी' एक-जुष्टमांश माल तरी नष्ट होणा. या
गोष्टीची पूर्ण कल्पना असे. पण हा अंदाज पुष्कळवेळा चुकतच.
कधी जहाजे नव्या जागात मूळ ववनाच्या फेबळ दोन-तृतीयांश
माल बेडून पोहोचायची, तर कधी फक्त निम्म्याच माल किंवा
त्याहूनही कमी माल बेडून येत.

जे मरत किंवा वेडे होत त्यांची इतर निरुपयोगी मालाप्रमाणेच

हावीकडे : अमेरिकेतून
अमेरिकेला आणताना गुलामांना
जहाजात असे कोवण्यात येई.
असे ह्या काळीनेल्या एका
डॉक्टरला घडतच बसला. गुलाम
स्वासासाठी कासे घडपडत होते
बांधी त्याने नमूद केलेली
माऊबल अशी, "प्रयोगशाळात
दुधित हवेमध्ये गुलामांसाठी
मोडलेल्या बंदाबंदीसारखी
गुलामांची प्राणवैिक घडणूक
घडतली होती." पुष्कळ
जहाजांचा बापेला अधिक
दाटीबाटने गुलामांना भाषणात येई.

समोर : काही गुलामांची त्यांच्या मापकांनी मुक्ता केली होती. पण बहुतेक गुलामांच्या मध्ये सुरवेचे दोनच वर्ग होते. यात किंवा पडून जाणे, पडून जाणाऱ्या गुलामांना एकडणाऱ्या मळेकरी गस्त घालणाऱ्या हुकड्या करीत. अशी एक तुकडी विरगत दिसत आहे. एकीकडे मळेकऱ्यांच्या घोड्यांच्या पुढे पडणे शक्य नव्हते तर दुसरीकडे त्यांच्या धुक्याी गुलामासून लागलेही अशांत ठरले होते. एकोनिसाव्या शतकातल्या एका चित्रकाराने कावलेल्या चित्रात ह्या जनावरांमार्गे लागलेल्या गुलामांच्या वेतनावरील मोठीचे मोठेके दृश्य दिसत आहे.

वासलात लावण्यात येत असे. म्हणजे खलारी त्यांना समुद्रात फेकून देत असत. संबंध भटलाटिकभर शार्क मासे गुलामांच्या जहाजांच्या मागे जात.

अमेरिकन व ब्रिटिश व्यापारी दोघेही गुलामगिरीच्या या अमादुष व्यापारावर गबर झाले होते. या एकोनिसाव्या शतकाच्या सुरुवातीला या व्यापारासाठी ब्रिटिश जहाजे वापरण्याची प्रथाई करणारा कायदा करण्यात ब्रिटिश सुधारकांना या मिळाले. अमेरिकेने ब्रिटिशांचे अनुकरण केले. पण या बंदीमुळे गुलामांच्या स्वाम्यांच्या नफ्यात भर याश्च्याऐवजी तो अधिकच वाढला. कारण आता कापसामुळे सगळी परिस्थिती पालटली होती.

काळ्या गुलामांसिवाय कापसाचे पीकच काय पण इथिओप्या मळेकऱ्यांची सुबत्ता, ब्रिटन व इतर जगाबरोबर जोरात चालणारा व्यापार शक्य नव्हता. पीक, सुबत्ता आणि व्यापार या सर्व गोष्टी एका गोष्टीवर भक्कम होत्या. पेरणीपासून कापसाची बोंडे खुडण्यापर्यंत न संपणारे गुलामांचे काबाडकट. 'कापूस राजा'चे हे बळी वाउपर परदेशातून आणायचे नाहीत, असे कायदा म्हणत होता. पण गुलामांच्या व्यापारांचे त्यामुळे काहीच बिघडत नव्हते. ते कायद्याला हसले आणि आपल्या मालाला आता जास्त किंमत पणार म्हणून खूब झाले. लिंकन काँग्रेसचा सभासद झाला तोपर्यंत मिरोगी गुलामांची किंमत माणशी जरीब ह्यात डॉलर झाली होती. एक वहाव आले की गुलामांचे व्यापारी लक्षापीश होत असत.

हा बेकायदेशीर, रक्ताक्षित आणि भयानक व्यापार चालतच राहिला-नाततच राहिला.

घोड्यांनाही जास्त चांगली वागणूक मिळे

कापसाची बोंडे खुडायचा मोसम उन्हाळ्याच्या अखेरीपासून वर्षाच्या अखेरीपर्यंत असा प्रदीर्घ होता. गुलाम पहाटेपासून संध्याकाळपर्यंत हे काम करीत. कधी कधी जास्तच. काम केव्हा सुरू करायचे, केव्हा थांबायचे, केव्हा जेवायला थांबायचे, केव्हा पुन्हा सुरू करायचे आणि दिवस केव्हा संपवायचा हे त्यांना सांगण्यात येत असे. हे हुकूम पाळले नाहीत तर त्यांना निर्दयरणे चाबकाचे घोडण्यात येत असे.

कापसाच्या मळ्यांत काम करणाऱ्या गुलामांनी त्यांच्या मालकांसाठी खूप संपत्ती निर्माण केली, पण त्यांना स्वतःला ती दिसली नाही. त्यांना अर्थातच पणार मिळत नसे. इथिओपीयन रहिवाशांच्या मते त्यांच्या पदी असलेले कुणवर्णीय ही नेकरीबर ठेवलेली माणसे नव्हती, तर शेतावरची उपयोगी जनावरे होती आणि त्यांना जनावरांप्रमाणेच किंवा अधिक वाईट वागविण्यात येत असे.

गुलामांना जेवण कसलीही - दुकानाचे वांस आणि मसूर मिळे. त्यांच्याशिवाय त्यांना काम कसे काता वेणार? पण त्यांचे कपडे अगदी पातळ आणि झिरझिरात असत, आणि जोडे फक्त शिवाळ्यात घातायला मिळत. घरासंबंधी म्हणून तर घोड्यांना जास्त चांगली वागणूक होती. निदान त्यांचे तबेले कोरडे असायचे आणि त्यात गवत ठेवायला जागा असायची. बहुतेक गुलामांची घरे म्हणजे विनखडकीची झोपडी असायची. कच्ची जमीन आणि भिंतीच्या भोकातून वारा गुलामांचा संसार पहायचा. घोडेफार नशिबवान गुलाम अगदी हाताच्या बोट्यांवर मोठ्याझाडे असत. त्यांच्याजवळ झोपायला, बसण्याला खाट आणि स्वयंपाकाला घोडीफार भांडी-कुंडी असायची. बहुतेकबण ह्याली जमिनीवर पसरलेल्या गवतातच झोपणचे.

मालकांची सत्ता

आपले गुलाम सदैव आपल्याच हुकमतीत रहावेत याची त्यांचे मालक सर्वतोपरी काळजी घेत. उदाहरणार्थ, गुलामांना काहीही विकल्याची किंवा विकत घेण्याची बंदी होती. साधारणपणे स्वतःच्या मालकीची कोणतीच वस्तू त्यांना जवळ राळणेत येत नव्हती. लिहा-वाचायला शिवायची त्यांना बंदी होती. त्यांना लग्न करण्याची बंदी होती, कोर्टात साक्ष देता येत नव्हती, आणि स्वतःचे रक्षण करण्यासाठी गोऱ्या माणसावर ते हात मगारू शकत नव्हते. सर्वांत मोठी गोष्ट म्हणजे मालकाच्या परवानगीशिवाय त्याची हर ओलांडून ते बाहेर जाऊ शकत नव्हते. जमिनीप्रमाणेच तेही मालकाची संपत्ती होते. ते पळून गेले तर तो गुन्हा होता. त्याची कमीत कमी शिक्षा म्हणजे चाबकाचे फटके. तत्त्वतः मालकांना गुलामांचा जीव घेण्याची परवानगी नव्हती, पण प्रत्यक्षात कायदा अनेकदा काणाडोळा करत असे. गुलामांना मरेपर्यंत चाबकाने फोडण्यात येत असे, काठीने मारण्यात येत असे, जिवंत जाळण्यातही येत असे.

गुलाम कुटुंबाची दैना

गुलाम कसलेही सामान विकू किंवा विकत घेऊ शकत नव्हते, पण जुनाचे तरी सामान म्हणून ते स्वतः मात्र विकले किंवा विकत घेतले जाऊ शकत होते आणि संबंध दक्षिणेत दुकानातून आणि लिहावात दररोज त्यांची खोदी-विक्री चाले. जणू काही ते भांडी किंवा टेबल खुर्च्याच होते. एखाद्या मले-मालकाला पैशाची गरज भासले की तो काही गुलाम विकायचा. तो मेल्यावर त्याच्या मालमतेची वाटणी करताना त्याचे वारस त्याचे गुलाम विकून पैसे रकत. मरानेलेले जुगारी तर पैशाऐवजी गुलामांचा वापर करत. एका पत्न्यावर किंवा फाशावर एक जिवंत माणूस डावाला लावला जाई.

लिहावात काढलेले सामान अनेकदा वेगवेगळे विकले जाई. गुलामांना खायला-प्यायला घालून घडपुड केले आणि बाफमूक करून लिहावासाठी उभे केले की त्यांचीही हीच परिस्थिती होत असे. गुलामांना लग्न करण्याची परवानगी नव्हती, पण ते प्रेमात पडत अन् त्यांना मुलेही होत. त्यांच्या मालकाची वाला हरकत नव्हती, उलट त्यांना आनंदच होई. अनेक मालकांच्या मते गुलाम सिया म्हणजे पोड्या किंवा दुस्खिणीप्रमाणे होत्या, दर रऊ महिन्यांनी मालकांच्या संपत्तीत भर घालणारी ती प्रजनन यंत्रे होती. ज्या गुलाम सिया दहा मुले होऊनही जगायच्या त्यांना काहीवेळा बंधीस म्हणून स्वातंत्र्य देण्यात येत असे.

रोझ विल्यम्सच्या आठवणी

मुक्त केलेली 'प्रजननसम' गुलाम श्री चांगली असेल तर लिहा विकले जाण्याची भीती नव्हती, पण तिच्या मुलांची गोष्ट वेगळी असे. हजारो कुणवर्णीय कुटुंबे, कैद्यांच्या सावणीसारख्या जातावरपात सामान्य कौटुंबिक जीवन जगण्याचा प्रयत्न करत होती. त्यांनाही विकले न जाण्याची शायती नव्हती. गुलामांनी काहीही केले आणि एकमेकांवर कितीही प्रेम केले तरी, त्यांच्या मालकाने त्यांना विविधप्रकारांच्या गिऱ्याझकांना विकले तर त्यांनी कायमची ताटातूट होणार ही भीती त्यांना सारखी भेडसावीत असे.

या भीतीचा फिती धसका असे त्यांची आठवण रोझ विल्यम्स नावाच्या नव्वद वर्षांच्या कुणवर्णीय स्त्रीने काही काळापूर्वी सांगितली होती. तहान वयात तिने आपल्या बापाला छेचून भरलेल्या लिहावाच्या दातनात हॉकिन्स नावाच्या मळेवाल्याला विकले गेलेले पाहिले. आणखी काही बोली झाल्या अन् हॉकिन्सने तिच्या आईलाही विकत घेतले, आणि नंतर रोझची पाळी आली. तिच्या अनुभवाची दिसा ठरविणारा तो क्षण होता.

चारशे डॉलर..... चारशे जीन.... चारशे पातळ, लिहावात काढलेल्या त्या तहानशा मुलीच्या इष्टीने तिचे भाव ठरविणाऱ्या त्या बोली म्हणजे तिच्यापोवती गरी वरणाऱ्या अन् लिच्याकडे रोखून पाहणाऱ्या गोऱ्या माणसांचे केवळ आवाज होते.

बोली वाढत गेली, वाढत गेली आणि शेवटी दोनच आवाज ऐकू येऊ लागले.

रोझ सांगते, "माझ्या डोळ्यांतून अश्रू झरत होते. कारण मी एखाद्या निराळ्याच माणसाला विकली जाऊन माझ्या आईपासून माझी ताटातूट होणार होती. एक हाणूस पाचशे डॉलरची बोली बोलला. लिहावा करणाऱ्या माणसाने विचारले, "आणखी काली बोली आहे का? चला, ही पाचशे डॉलरला दिली."

पाचशे डॉलर, मोठ्या गुलामांच्या विक्रीच्या ही पैसा एक-पंचमाश होती. पण तरीही काही कमी खर्च नव्हतो, पण

जसे हार व्यवसाय तसाय हाही एक? जीवित तत्त्वज्ञानात अटल्या शहात एकोणिसाव्या हातकाच्या सध्याक काढलेल्या या सावणीसारख्या हार व्यवसायाच्या ओढीला गुलामांचे दुकान दिसा आहे. दुकानदाराच्या इष्टीने शेवटच्या स्वायत्त्या हुकमप्रमाणेच हाही एक व्यवसाय होता. या काळात गुलामगिरी ही दक्षिणेलाच सध्यांच्या जीव-प्रवाहीचे शक्रे अभिमान्य भंग झाली होती, की गुलामगिरीला धोका म्हणजे प्रत्यक्ष दक्षिणेलाच धोका असे समीक्षण झाले होते.

"तुम्ही म्हणाय 'अ' गोट आहे आणि 'ब' हा काळा आहे. गोऱ्याने काळ्याला गुलाम कायच म्हणजे हा त्याचा प्रश्न आहे? सांधाळा, काय हा विषय तुम्हाला लायला हा तुमच्यापेक्षा अधिक गोऱ्या माणसाचा गुलाम होण्याची पाळी तुमच्यावर येईल."

आपल्या गुलामगिरी विरोधी मोहिमेत निरंकुश केलेला बुकिबाज.

"तुम्ही प्रत्यक्ष त्यांच्या संदर्भात बोलत नाही आहात? गोरे लोक काळ्यापेक्षा अधिक बुद्धिमान असतात व म्हणून त्यांना काळ्यांना गुलाम करण्याचा अधिकार आहे असे तुम्हांला मनापासून आहे? पुन्हा सांधाळा, काय हा विषय तुम्हांला लायला तर तुमच्यापेक्षा अधिक बुद्धिमान माणसाचा गुलाम होण्याची पाळी तुमच्यावर येईल."

आपल्या गुलामगिरी विरोधी मोहिमेत निरंकुश केलेला बुकिबाज.

बोली बोलणारा दुसरा माणूस आजखी पंचवीस डॉलर वर जायला तयार होता.

ज्या लिलावतान्याना हातोडा आपटला गेला, अविश्वासाने आणि अमंदांने घरघर करणाऱ्या रोझला ऐकू आले की ती मळेकरी हाकिमसलाच विकती गेली होती. ते लहानसे कुटुंब पुन्हा सुखरूप राहिले - सध्या तरी.

उत्तरेत मुक्ती

काही गुलामांना त्यांच्या मालकांनी जरी मुक्त केले होते तरी बहुतेकांना माहीत होते, की या भीषण जीवनातून सुटका करून देण्याचे दोनच मार्ग त्यांच्यापुढे होते. एक म्हणजे मरण. पुष्कळांना गुलाम आत्महत्या करीत. दुसरा मार्ग म्हणजे उत्तरेला पळून जाणे! औद्योगिक प्रगती केलेल्या, लोकशाहीवादी आणि अनेक वर्षांपूर्वी जिथे गुलामगिरीवर प्रतिबंध धातला गेला त्या उत्तरेला पळून जाणे.

उत्तरेतले लोक आपल्या हरीत गुलामगिरी वास्तू देत रसले तरी याबाबतीत त्यांची मते संमिश्र होती. पुष्कळांना दक्षिणेच्या लोकांनी आपली राज्ये करी चातबाबत हा त्यांच्या मनीचा प्रश्न आहे असे वाटत असे. अनेकांना दक्षिणेतील लोकांच्या साक्षिण्यापेक्षा कृष्णवर्णीयांच्या साक्षिण्यात अधिक अवघडल्यासारखे वाटत असे. गुलामांना मुक्त करण्याच्या कल्पनेला त्यांचा पाठिंबा होता, पण उत्तरेच्या समाजगत काळ्यांनी गोऱ्यांच्या बरोबर रहावे ही कल्पना त्यांना रुचत नव्हती.

हरीदेखील उत्तरेचे काही लोक खरोखरीच गुलामगिरीच्या विरुद्ध होते आणि त्यांची संख्या वाढत होती. जगत सहानुभूतीची नवीन भावना जागृत होत होती. औद्योगिक क्रांतीच्या काळ्या बाजूची लोकांना जाणीव होऊ लागली होती. श्रीमंत लोक सोडले तर दीवत खरोखरीच किती भीषण होते हे त्यांना उमजू लागले व ते सुधारणांची मागणी करू लागले.

अमेरिकेच्या उत्तर संघराज्यात या सुधारकांपैकी अनेकजण 'निर्मूलनकारी' होते. संबंध देशात गुलामगिरीचे सगळे उच्चाटन झाले पाहिजे असे त्यांना मनापासून वाटत असे. ख्रिस्ती धर्माची शिकवण आणि स्वातंत्र्याचा बाहीमलामा या दोन्हीत मानवी बंधुभावाने शिकवण होती, तर गुलामगिरीची प्रथा या दोन्हींच्या विरुद्ध होती. ज्या देशाच्या नावात - अमेरिकेची संयुक्त संस्थाने - एकीचा संदेश होता त्याचे या प्रथेमुळे विभाजन होत होते आणि संपत्ती निर्माण करण्याचा हा एक अत्यंत अरलाप्य मार्ग होता.

दक्षिणेला धोका

दक्षिणेकडील नागरिकांनी निमूटपणे त्या सुधारणा केल्या नव्हत. त्यांची संबंध जीवनपद्धतीच गुलामगिरीच्या प्रदेवा अखंडून होती

दक्षिणवासीयांची जीवनपद्धती (उत्तरी विभाग) गुलामांचे दगिरी श्रमद्वी आणि (समो खाली) श्रीमंतांचे विवाही निरासस्वान होत विरुद्ध टोके दाखवत आहेत. ज्यांच्याकडे श्रम किंवा त्यातून अधिक गुलाम होते अशा सुमारे एक हजार अत्यंत श्रीमंत मळेकऱ्यांकडे असले महाल सजविण्यासाठी खूप पैसा होता. मळेकऱ्या पात्रावर विजयारी तुल्यिवासीतील बौद्धकर्म देवर्षांच्या नाकरीत तुल्यवासीत अत्यंत मालिश्वर प्रसादांशी स्पर्धा करणारी होती.

कर्मचारी किंमत : चित्रित दिसणाऱ्या गोदामाचा खालक एक प्रसिद्ध निर्मूलनकारी होता. पण गुलामगिरीचे निर्मूलन म्हणजे गोऱ्या दक्षिणवर्ती समाजाचेच निर्मूलन होते. म्हणून स्वतःलाचले गेले अपत्यात राहण्याचा गोदामाला आण लावीत आहेत. काही निर्मूलनकारांचे अशा प्रसंगात प्रणही गेले.

आणि त्यांना तसे करणे परवडणार नव्हते. सर्वकाही गुलामांच्या विचार वारले होते, नाहीतर दक्षिणेची सारी सुबहा एका दिवसात नष्ट होणार होती.

काळे गुलाम नसतील तर कारसाची लागवड कोण करणार? मळ्यांची निगा कोण राखणार? अन् ती किमती बोंदे कोण खुडणार? अजपाच्य कोण उचलणार? गाहण्या अन् कुपणे कोण दुभस्त करणार? धोड्यांना नाल कोण ठोकणार? घराची साफसफाई, स्वयंपाक, कपडे शिताई व पुताई, मुलांचा सांभाळ, निरुपांची देवाण-घेवाण हे सगळे कोण करणार? आणि सर्वात मुख्य गोष्ट म्हणजे केवळ आपल्या अस्तित्वाचे आपल्या मालकांकडे किती पैसा आहे हे गुलामांच्या शिवाय कोण दाखवणार?

काळ्या गुलामांशिवाय दक्षिणेकडील गोऱ्यांचे जीवन पूर्णपणे उद्ध्वस्त होणार होते आणि ही भविष्याविषयीची चतुराची कल्पना फक्त बुद्धिमतांना भेडसावणारी नव्हती, तर अमेरिकेच्या संयुक्त संस्थानाच्या सतत बदलणाऱ्या भूगोलामुळे निर्माण झालेली ही एक अगदी खरीसुुरी धोती होती.

संघराज्यातील प्रत्येक राज्याला आपल्या इच्छेप्रमाणे जीवन व्यतीत करण्याचा अधिकार होता, आणि या अधिकारात इतर सर्व गोष्टींप्रमाणे गुलामगिरीचाही समावेश होता. या मूलभूत अधिकाराला एकच अपवाद होता व तो म्हणजे तीन-चतुर्धास राज्यांनी एकजुटीने गुलामगिरी नष्ट करण्याची कार्यवाही केली तर बाकीच्यांना ती बघनकारक होती.

गुलामीची प्रथा असलेल्या राज्यांची आणि मुक्त राज्यांची संख्या साधारणपणे समसमान होती, तोपर्यंत दक्षिणेला व तेथील जीवनपद्धतीला धोका नव्हता पण संस्थेतील हे संतुलन बदलत गेले तर दक्षिणेला धोका निर्माण होणार होता आणि १८२५ नंतर ही संख्या सारखी बदलू लागली. प्रत्येक बदलाबरोबर संघराज्यातला संघर्ष वाढत गेला आणि शेवटी त्यातून मार्ग काढण्यासाठी कुद्द हा एकच मार्ग उरला.

अंकांचा खेळ

सन १८२० साली 'मिसुरी कॉम्प्रमाईज' या राज्याने ओळखता जाणारा कायदा झाला होता. त्या कायद्याच्यावेळी उत्तर आणि दक्षिण दोघांना बात-बात राज्ये असे समसमान प्रमाण ठरविण्यात आले. या कायद्याच्यावेळी असेही ठरले की मिसुरी नदीच्या उत्तरेला जी नवीन राज्ये निर्माण होतील त्यामध्ये गुलामगिरीला परवानगी दिली जाणार नाही.

दोन्ही पक्षांना सौदा चांगला झाला असे वाटले, दक्षिणेने अंकांचा खेळ वशास्वीपणे खेळून आपल्या जीवराज्यालाच रक्षण

केले होते. या खट गुलामगिरीच्या प्रसाराला आपण कायमचा आवळा घातला अशी समजूत उत्तरेच्या मंडळींनी करून घेतली.

पण कायदे करणाऱ्या मंडळींनी अन्तर्भूत घटनांवर तोड कशी काढायची याची झटूद करून ठेवली नव्हती आणि १८३० च्या दशकात एकामागोमाग एक अन्तर्भूत घटना घडू लागल्या. त्यातील एक म्हणजे टेक्सस जन्तेने आपल्या मेक्सिकन राज्यकर्त्यांविरुद्ध बंड पुकारले. त्यांनी स्वतःच स्वतः गुलामांचे गणराज्य स्थापन केले आणि अमेरिकेच्या संयुक्त संस्थानांमध्ये प्रवेश मिळावा म्हणून अर्ज केला.

आता कॅलिफोर्नियाची पाळी

उत्तर व दक्षिण यांच्यामधील ताबकीस समस्या आता पुढे येऊ लागल्या. टेक्सस बंडखोरांना आखेरीस संघराज्यात प्रवेश मिळाला. नंतर फ्लोरिडाच्या गुलाम राज्याला देखील! मागोमाग उत्तरेकडच्या इतर अनेक राज्यांनाही संघराज्यात प्रवेश मिळाला. अंकांच्या खेळाला आता धाबंभ राहिला नाही.

१८५० मध्ये कॅलिफोर्नियाची पाळी आली. हे राज्य 'मिसुरी कॉम्प्रमाईज' प्रमाणे ठरलेल्या सीमारेषेच्या दोन्ही बाजूंना पसरले होते. उत्तर दक्षिण यांच्यामध्ये बगल वाट झाला आणि शेवटी दोघांच्या पदरी काहीतरी येईल असा नवीन करार झाला. कॅलिफोर्निया स्वतंत्र राज्य असले असा तोडगा काढण्यात आला. त्याचबरोबर पळून गेलेल्या गुलामांच्या बाबतीत बराच कडक कायदा करवा, म्हणजे उत्तरेला पळून गेलेल्या गुलामांना सक्तीने परत पाठवता येईल असे ठरविण्यात आले. साहजिकच गुलामगिरी नष्ट करू पाहणाऱ्या निर्मूलनकारी मंडळींना धक्का बसला व त्यांनी प्रतिकाराचा निर्धार केला. दुसरीकडे, १८५० ची तहबोड म्हणजे दक्षिणेच्या दृष्टीनेही धोक्याचा कंदील होता. गुलाम राज्यांपैकी चार राज्यांनी तर निर्वाणीच्या उपायांचाही विचार सुरू केला होता. ती म्हणजे संघराज्याने आपली जीवनपद्धती नष्ट करण्याच्या आधीच त्यातून फुटून बाहेर पडण्याचा त्यांनी विचार केला, बघाही केली, पण काही काळ तरी फुटून निघण्याची कल्पना बाबूलाच गेली.

अंकल टॉम

अमेरिकन संघराज्याच्या दोन भागांत असलेला बेबनाव १८५० मध्ये अधिकच धिपळला. संपूर्ण पारिचमाल जगातला हादरून सोडणारे 'अंकल टॉमस केबिन' हे पुस्तक १८५२ मध्ये प्रकाशित झाले. या पुस्तकात गुलामगिरीची कठगणी गुलामांच्या दृष्टिकोनातून सांगितली होती. त्या जीवनातली भीषणता, भीती, श्रुता, धात निराशा सारे काही त्यात होते. पुस्तकाच्या लागो पती खपल्या

"गुलामगिरीची प्रथा बूक आहे असे तरी आपल्याला वाटत असले तरी जेणे ती अस्तित्वात आहे तेणे ती एकवेळ गेल म्हणून तशीच राहू देता येईल. पण आपल्या मुक्त प्रदेशात विचाराविट्ठ घडणान करून विचारा प्रतिबंध आणण्याचा अधिकार आपल्या हाती असताना आपण तिचा प्रसार होऊ देणे कासे शक्य आहे? तशी बंदी आणणे आपले कर्तव्य आहे, असे ज आपल्याला वाटत असेल तर आपण आपले कर्तव्य निर्वहण आणि सत्यपणे करूया."

केबुवारी १८५० मध्ये हुपर इन्स्टिट्यूट मध्ये अब्रहम लिंकनने केलेल्या भाषणाप्रमाणे.

"कोट्याही राज्याला संघराज्यातून फुटून बाहेर पडण्याचा एकतर्फी कायदेशीर हक्क नाही."

लिंकनने ५ मार्च १८६१ रोजी कोटिंगमध्ये केलेल्या उद्घाटन भाषणातून.

एका लहानशा गाळत बसिली
करणारा अब्राहम लिंकन एक
विश्व अमेरिकेचा राष्ट्रपति
होणार होऊ. त्याची कीर्ती वाढत
गेली तशी लोकांची त्याच्याबद्दल
माहिती काढून घेण्याची
उत्पत्तीही वाढली. पण तो
संघाची संघात्मकता होऊ. त्याने
एका स्वातंत्र्य वर्ण पुढील
संघात केले - "अंगवस्त्रांनी
बांधून, सुमारे १८० फीट नवन,
काळसर वेष्टा, बांधून देऊ
आणि घाले दोळे - आपली
काही खुषा असल्याचे आठवत
राहते."

त्यातील संदेश हृदयाला भिडला नाही अशी फारच थोडी माणसे
असतील.

मुक्त राज्यात गुलामगिरीच्या विरुद्ध उठलेला आवाज आता
कानठळ्या बसविणाऱ्या वर्जनेसमन झाला.

... आणि कॅन्सास - नेब्रास्का

सन १८५४ मध्ये अमेरिकेच्या सीमेत आजखी एक बरल झाला
व त्याचबरोबर एक नवीन राजराज्यही उत्पन्न झाला. राज्य होण्यापूर्वी
नव्याने वस्ती झालेल्या भागाला 'प्रदेश' म्हणून एक विशेष वैधानिक
दजा होता. पश्चिमेला कॅन्सास आणि नेब्रास्का असे दोन नवीन
प्रदेश निर्माण होत होते. तेथे गुलामगिरी बालू ठेवतील की ती
मुक्त राज्ये होतील? की त्यांना स्वतंत्र निर्णय घेण्याचा तिसरा
पर्याय दिला जाईल? अखेर उत्तरेच्या लोकांना संताप आणणारी
गोष्ट घडली. अमेरिकेच्या संयुक्त संस्थानांनी तिसऱ्या मार्गाचा
अखलंब केला. कायदेकर्त्यांनी 'मिसुरी कॉम्प्रमाईझला' कायमची
मूठमाती दिली. आणि गोऱ्या मळेकऱ्यांच्या इच्छेला देईल तेथे
गुलामगिरीच्या प्रसाराला मान्यता दिली.

लिंकन आणि गुलामगिरी

मुळात उत्तरेचा कायदेकार असणाऱ्या अब्राहम लिंकनला
इतरांप्रमाणेच या संपर्कात खूप स्वारस्य होते. उत्तरीवासी अनेक
सुधारणावादी मंडळींशी तो सहमत होता. गुलामगिरीचा व तिच्याशी
संबंधित सर्व गोष्टींचा त्याला तिरकारा होता. समानता आणि
लोकांसाठीच्या उच्च तत्वांवर आधारलेले आपले प्रिय संघराज्य
गुलामगिरीने दुर्भंगले जात असलेले त्याला पाहून नव्हते आणि
गुलामगिरीच्या तो साफ विरुद्ध होता. कायदाच्या सधन शेतीने
जमिनीचा कम नष्ट होत होता. तेव्हा ही प्रथा एक दिवस आपोआप
नष्ट होईल याची त्याला खात्री होती पण तिला कायसाच्या
प्रदेशाच्या बाहेर पसरू दिले तर ती कधीच नष्ट होणार नव्हती.

तरीदेखील लिंकन 'मूलभूत परिवर्तनवादी' निर्मूलनकारी
नव्हता. संघम हा त्याच्या स्वाभावाचा अविभाज्य गुण होता आणि
हा संघम कमकुवतपणा किंवा अज्ञानातून निर्माण झालेला नव्हता.
लहानपणापासून प्रयत्नपूर्वक मिळविलेल्या ज्ञानावर व त्या ज्ञानाच्या
बळावर कित्येक वर्षे स्वतः केलेल्या मनन-धितनावर आधारलेला
होता. त्याच्या सावत्र आईला आठवसे तसे लहानपणीही तो दयाळू
होता. त्याचा तो दयाळूपणा आजू कायम होता. पण आता
प्रौढत्वाबरोबर त्याला एक नवीन दिसा मिळाली होती.

लिंकनचा दयाळूपणा केवळ त्याचा नव्हता तर बुद्धीचाही
होता. तो कायद्याचा मान राखीव पण त्याच्या पत्तीकडेही जात
असे. तो व्यक्तींचा आदर करी. लोकांच्या भिन्न दृष्टिकोनांचा, भिन्न

आज्ञा-आकांक्षांचा व त्यांच्या हक्कांचाही विचार करी. परंतु कोणी
संगित ते निमूळपणे न ऐकता स्वतःला योग्य वाटेल त्याप्रमाणेच
स्वतःचे जीवन पद्धतिप्रमाणे स्वतंत्र मनोवृत्तीचा तो होता. त्यामुळे
जुन्या गुलाम राज्यांना, स्वतःला करभार स्वतःच्या इच्छेप्रमाणे
करण्याचा अधिकार त्याला मान्य होता. अमेरिकन संघराज्याच्या
कायद्यानेच त्यांना तो अधिकार दिला होता. स्वतंत्र देशात
कायदाचाही परवानगी असेल तर गुलाम राखण्याचेही लोकांना
स्वातंत्र्य असावे असे त्याचे मत होते.

परमोच्च कर्तव्य

भावनेपेक्षा बुद्धीवर आधारलेला हा दृष्टिकोन गुलामगिरीचा होता
आणि त्यात असलेल्या आंतरिक विरोधाची लिंकनलाही कल्पना
होती. टेक्ससने संघराज्यात प्रवेश केला त्यावर्षी, १८४५ मध्ये
एका चिंताला लिहिलेल्या पत्रात लिंकनने आपल्या भावना व्यक्त
केल्या.

पत्रात त्याने लिहिले आहे, " माझ्या मते स्वतंत्र राज्यात
राहणाऱ्या आपणा सर्वांचे संघराज्य आणि स्वातंत्र्य वांगुळे (हा
परस्परविरोध वाटला तरी) इतर राज्यतत्त्वा गुलामगिरीला आपण
हात लावू नये हे परमोच्च कर्तव्य आहे. उलटपक्षी माझे असेही
स्पष्ट मत आहे, की गुलामगिरीच्या नैसर्गिक अंताला आपण कळत
न कळत कधीही अडथळा आणू नये व अस्तंगत होणाऱ्या
गुलामगिरीला नवीन बागा संपादू देऊ नये.

तात्पुरती निवृत्ती

कॅन्सास - नेब्रास्का वादाला उधाण आले तोपर्यंत लिंकन बॉकली
करण्यासाठी पुन्हा एकदा सिंगसिन्डला परतला होता. काँग्रेसमधील
त्याची कारकीर्द त्याला राष्ट्रीय राजकारणाच्या मंचावर आणू शकली
नाही याची त्याला खंत होती. तो हुशार होता, महत्वाकांक्षी होता,
कर्तबगार राजकारणी पुरुष होता आणि उत्कृष्ट वक्ता होता. पण
एवढे असूनही, का कोणास ठाऊक, काँग्रेस सदस्य लिंकन
राजकारणात परास्वी झाला नव्हता.

कदाचित त्याची वेळ वाईट आसावी. थंड डोक्याने विचार
करण्याच्या व सत्याला सामोरे जाण्याच्या त्याच्या स्वभावानुळे तो
नेमका अग्रिम गोष्टींना पाठिंबा देत असे. कदाचित तो दुईवीच
असावा. जेव्हा पुन्हा काँग्रेसची १८४९ साली निवडणूक झाली
तेव्हा मतदारांनी त्याच्याकडे पाठ फिरवली आणि दुसऱ्यालाच
निवडले. कणाळाला हात लावून तो पुन्हा बॉकलीला लागला.

पण हा सक्तीचा राजसंन्यास फार काळ टिकणार नाही याची
त्याला त्या वेळी कल्पना नव्हती. दहा वर्षांच्या आत तो पुन्हा

"या संपर्कात माझे सर्वोच्च
उद्दिष्ट संघराज्याला वाचविणे हे
आहे. गुलामगिरी वाचविणे
किंवा नष्ट करणे हे नव्हे.
गुलामगिरी मुक्त व काता
संघराज्याला वाचविणे गरजेचे
असेल तर तसे करावयाचे या
तयार आहे. आणि काही
गुलामगिरी मुक्त करून व
काहींचा गुलामगीत ठेवून
संघराज्य वाचत असेल तर
त्यालाही माझी हरका नाही."
गुलामगिरी मुक्ततेचे लिंकनने
सांगितलेले कारण.

“या कॉन्फेडरेशनचा सर्व
अंगांत मांडी असली आणि हे
एकमेकांशी सलोख्याने
जागवेत हे सर्वात स्वागतार्थ
आहे. मागचे आपण
रिपब्लिकनही जो प्राय
घ्यायला आहे तो घ्यायला
हवा.”

कृष्ण निरंजनाच्ये वेळुवादी
१८६० मध्ये केलेल्या
भाषणाप्रत्ये,
अब्राहम लिंकन.

अधेरकतला सर्वात महत्वाचा माणूस म्हणून वॉशिंग्टनला देवा
होता.

एका नवीन पक्षासाठी नेते पाहिजेत

बॅन्सास-नेब्रास्का प्रकरणाचे लिंकनच्या भाषायाला निर्णायक कलाटणी
दिली. तोपर्यंत गुलामगिरीला विरोध करणारी उतरेमधील मंडळी
अनेक राजकीय गटांत बिभुरलेली होती. आपली एकजूट व्हायला
हवी याची आता त्यांना जाणीव झाली होती आणि म्हणूनच त्यांनी
रिपब्लिकन या नव्या कोऱ्या पक्षाची स्थापना केली. या पक्षाचे,
गुलामगिरीला कुन्या गुलाम राज्यांपुरतीच बंदिस्त ठेवणे आणि
सर्वप्रथम परिस्थितीत सापडलेल्या संघराज्याचे विघटन होऊ न देणे
हे दोन उद्देश होते.

या नवीन पक्षाला नेत्यांची गरज होती. पण योग्य व्यक्ती
मिळणे तितकेसे सोपे नव्हते. हे नेते नव्यांचा वनतेला वचक वाटेल,
न्याचे वक्तृत्व चांगले असेल व जे जन्तेला एखादी गीष्ट पटवून
देऊ शकतील असे रोल मुसद्दी असायला हवे होते हे उघड
आहे.

शिवाय त्या व्यक्ती आदर्शीय असायला हव्या होत्या.
उतरेतील बऱ्याचशा मंडळींच्या मतानुसार सर्वसाधारण निर्मूलनकारी,
हा त्यांच्या हितासाठी काहीही बोलेल किंवा करेल असा धटिंगण
होता. रिपब्लिकन लोकांना मिळ्या स्वभावात संमत्तादापणा व
संयम ओतप्रोत भरलेला असेल अशी व्यक्ती हवी होती. खरे तर
त्यांना... अब्राहम लिंकनसारख्या माणसाचीच गरज होती.

दुर्भागलेले घर

लिंकनने १८५६ मध्ये रिपब्लिकन पक्षात प्रवेश केला आणि
लवकरच त्याने नाव काढले. पुढील काही वर्षांत ह्या रिपब्लिकन
नेत्याने भाषणे, वादविवाद, निवडणुका यांच्या आपारे आपल्या
राजकीय जीवनात व पक्षात मानाचे स्थान पटकाविले. आपल्याला
योग्य माणूस मिळाला हे पक्षाने ओळखले, कारण तुलनेने अपरिचित
असा हा माणूस सर्वेष्ट देशात प्रभावी वक्ता उरला.

डेमोक्रॅटिक पक्षाच्या स्टीफन ए. डोल्स या त्याच्या राजकीय
प्रतिस्पर्ध्याविरुद्ध त्याने गुलामगिरीवर केलेला वाद ऐकायला संपूर्ण
इलिनॉय राज्यातील हजारो लोक त्यावेळेस होते. डोल्सने
बॅन्सास-नेब्रास्का कायदा पडवून आपला वेता आणि तो देखील
फडो वक्ता होता. अनुभवी डोल्सनेसुद्धा, प्रतिस्पर्धी तोडीस तोड
आल्याचे मान्य केले.

१८५८ च्या रिपब्लिकन राज्यपरिषदेत लिंकनने केलेल्या
भाषणातले स्मूर्तिदायक शब्द, दुसरे दिवशी सकाळी वर्तमानपत्रात

वाचून हजारो लोकांची मने उचंबळून आली होती. लहान मुलालाही
समजेल अशा शब्दात लिंकनने प्रथम वाचकलमधील अवतारण
उच्चारले - “दुर्भागलेले घर उभे राहू शकत नाही.”

या स्वतःच्या शब्दांत तो बोलू लागला, “माझी खात्री
आहे, की अर्धे गुलाम आणि अर्धे स्वातंत्र्य सरकार कायम टिकू
शकणार नाही.

“संघराज्य वरच्यामर्यादावे असे मला वाटत नाही - थर
कोसळ्यावे असे वाटत नाही - पण दुकळीचा अंत मला अशी
इच्छा आहे.

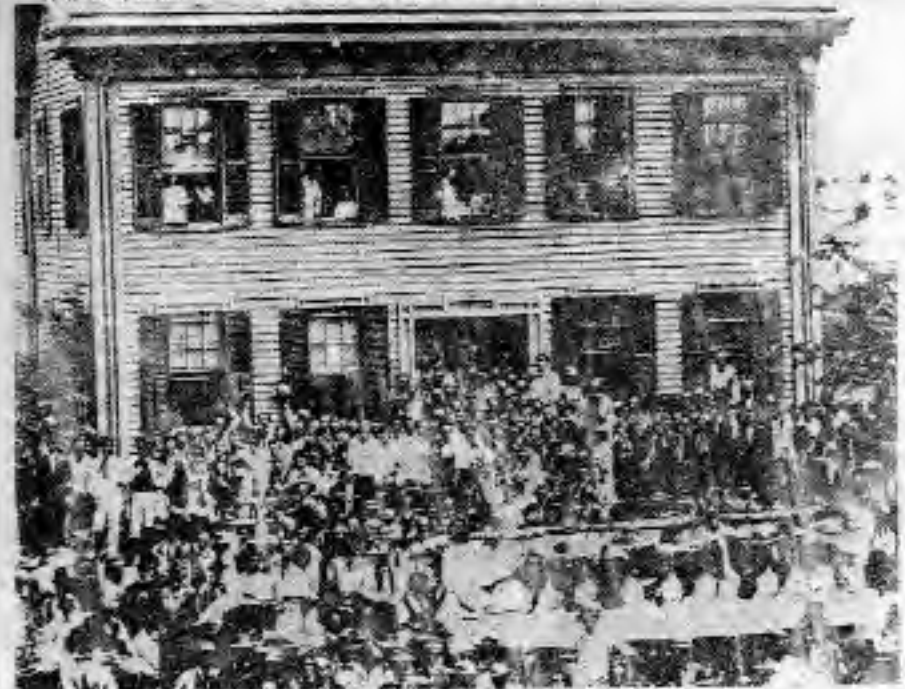
“गुलामगिरीचे विरोधक तिचा प्रसार रोखतील किंवा तिचे
पाटिगळे तिचा एवढा पाठपुरावा करतील, की ती कुन्या, नव्या,
उतर, दक्षिण, सर्व राज्यांत कायदेशीर होईल.”

राष्ट्राध्यक्ष अब्राहम लिंकन

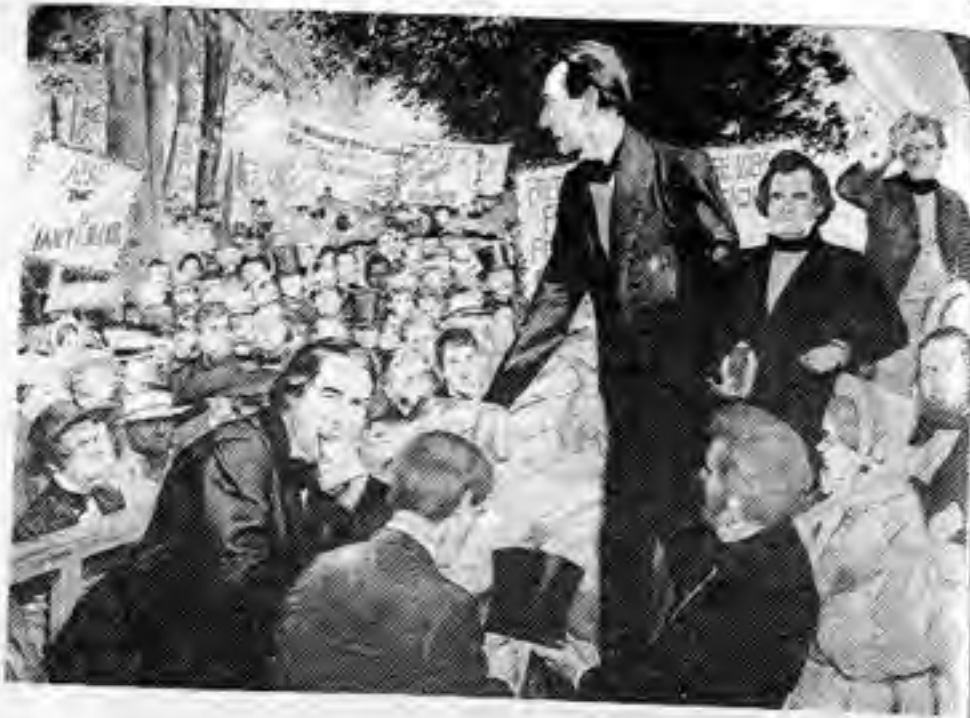
दोन वर्षांनी पोर्वात्यांना लिंकनचा वेगळ्याच अनुभव आला.
निवडवेस्टमनून आलेल्या निवडलेल्या केसांच्या, काहीशा किरट्या
आवाजाच्या अन् खोल पाणीदार डोळ्यांच्या या उंच वकिलागुळे
स्तिमित होण्याची पाळी दोन वर्षांनी पूर्वेकडील लोकांवर आली.

“माझ्या उंच केन्डकीयन
पतीच्या समोर मि. डोल्स
अगदीच छोटेकानी ‘उत्तम’
आहेत. आणि शारीरिक
उंचीप्रमाणेच बुद्धिमत्तेच्या
बाबतीवरही माझे पती इतक्या
यांच्या तुलनेत उर्तुंग आहेत.”
मेरी लिंकन.

निवडणुक नोंधोनिमित्त लढार
केलेले रीत रात लिंकनच्या
समवेकांचे वडे त्याच्या
शिवायकिडपभल्या करापकन
गिरणुकीने कात आले. पण
कोट घालून दयाळ्या उभा
राहिलेला लिंकन त्याच्या प्रवां
उंचीमुळे सहज ओळखता येतो

कायुद्ध : 'छेदा राक्षस' म्हणून प्रसिद्ध असलेल्या आपल्या एवढीच प्रतिस्पर्धीशी लिंकनचे साक्षिक इ. हा प्रतिस्पर्धी म्हणजे (विवादातील उन्नीसहस्र दुसरा) सिनेटर रिचर्ड ए. डेलस. फक्त याच फूट उंच असणाऱ्या स्टोचनला केवळ त्याच्या आकारामुळेच नव्हे तर त्याच्या अगोष्ट वस्तुत्वामुळेच हे नाव पडले होते. त्याचा भावसत्ता, भयान आवाज त्याच्या व्यक्तिमत्त्वाला उदात्त आपणत आहे. वाजलट, लिंकनचा आवाज किंवा व होडा कर्कश होता, पण विवादा दिसणाऱ्या प्रकट गर्दीच्या शेवटपर्यंत तो रडू बातो वगैरे लोक भारावले जात.

न्यूयॉर्कच्या कूपर इन्स्टिट्यूटमध्ये त्याने त्यांच्या कार्यावरील रिपब्लिकनांची श्रद्धा जगवाहीर केली तेव्हा सवायच भरलेले सभागृह टाळ्यांच्या कडकडाटाने हुमटुमटे.

लिंकनने आपल्या भाषणात सांगितले, "दक्षिणेचे म्हणजे आहे, की उत्तरेने गुलामगिरीला चुकीची प्रथा म्हणजे घांबवावे. त्यांना ती बरोबर वाटते आणि आपल्याला ती चुक वाटते. हाच सगळ्या वादाचा मूळ मुद्दा आहे... आपल्याला ती चुक वाटते, मा आपण माघार घ्यायची का? आरली मते, आपल्या मनविस्मय त्यांना देऊ शकू का? सत्यांत सामर्थ्य आहे अशी आपण श्रद्धा बाळगूया, आणि या श्रद्धेच्या बळावर आपल्यात जे आपले कर्तव्य वाटते ते शेवटपर्यंत करण्याचे सहस्र दाखवूया". अशा शब्दांत लिंकनने आपल्या भाषणाचा समारोप केला. तेव्हा न्यूयॉर्कच्या सुसंस्कृत जनतेने उभे राहून टाळ्यांचा कडकडाट केला.

राष्ट्राध्यक्ष या सर्वोच्च पदाच्या लढतीसाठी कोणाला निवडायचे हा महत्त्वाचा निर्णय घेण्यासाठी १८६० च्या मे महिन्यामध्ये रिपब्लिकन पक्षाची बैठक झाली. त्यामध्ये लिंकन बिकला. त्याच वर्षी नोव्हेंबरच्या सहा तारखेला तो पुन्हा बिकला. उत्तरेचे एक राज्य वगळता उत्तरेकडील अन्य राज्यांची मते त्याला मिळाली.

अमेरिकन संघराज्याचा होळाचा अध्यक्ष म्हणून लिंकन निवडून आला.

तो संयमचा, मानवतेचा, विवेकाचा आणि समजुतदारपणाचा विनय होता. पण याच विजयाने अमेरिकेला धेट सुद्धाच्या खाईत लोटले.

फुटीर दक्षिण

व्हाईट हाऊसमध्ये रिपब्लिकन! दक्षिणेच्या गुलाम राज्यांच्या दृष्टीने बाहे गळणे म्हणजे सर्व संपन्नतातून होते. १८६० च्या संपूर्ण दशकात त्यांचे आपले जीवन व संस्कृती अधिकाधिक धोक्यात येत चाललेली पाहिली होती आणि त्यात आता देशाचा कारभार एका रिपब्लिकन भाषणाच्या हाती गेला होता.

आता एकच गोष्ट करणे प्रगट होते - संघटनेतून बाहेर पडणे, स्वातंत्र्य पुकारणे, जोपर्यंत जीवन आणि जीविका शाबूत आहेत तेवढ्यात बाहेर पडणे. आताच्या आताच फुटायला हवे.

लिंकन वॉशिंग्टनला पोहोचण्याच्या आधीच दिनांक २० डिसेंबर १८६० या दिवशी दक्षिण कॅरोलिना या राज्याने आपल्या स्वातंत्र्याची घोषणा केली - आता आपण एक स्वतंत्र देश असून गापुरे अमेरिकन संघराज्याचा आपण भाग नाही आणि येथून पुढे संघराज्याच्या कायदांशी आपण बांधलेले नाही असे त्यांनी जाहीर केले. मार्च १८६१ मध्ये नवीन राष्ट्राध्यक्षांचा शपथविधी झाला तोपर्यंत अलाबामा, लुइझियाना, मिसिसिपी, फ्लॉरिडा, जॉर्जिया, टेक्सास ही राज्येदेखील फुटून बाहेर पडली होती, विरुध्भाशीपासून वेगळी झाली होती आणि त्यांनी कॉन्फेडरेट स्टेट्स ऑफ अमेरिका हे प्रतिस्पर्धी राष्ट्र स्थापन केले. या दुसऱ्या राष्ट्रांमध्ये फक्त काही पुरुष, स्त्रिया व मुलांना समानता बहाल केली होती - ते गिरे होते.

'आपसातील दुफळीचे पर'..... आपल्या नवीन पदाच्या एकाच उच्च शिखरावरून लिंकन भयनिकिते होऊन वा घटांजलत विचार करत होता.

जनतेचे, जनतेसाठी शासन

अमुक्यामध्ये इतिहासाचे पुस्तक पलित्यांदा हाती पडले तेव्हापासून जबळजबळ संबंध आवुध्भा संयुक्त संस्थानांच्या संकल्पनेवर लिंकनची अटळ श्रद्धा होती. गणराज्यांचा हा बहान संच राज्यांच्या किंवा उमरावांच्या हुकूमतीत नव्हता तर सामान्य जनतेने सांभाळलेला होता याचा त्याला अभिमान होता. ही जनता ओडक्याच्या झोपडीत रोतावरचा मुलगा म्हणून जन्मलेल्या व आता राष्ट्राध्यक्ष झालेल्या त्याच्यासारख्यांची होती.

"आपण पुन्हा एकदा स्वातंत्र्याचा माहीरपणा आणि त्याच्याशी सुसंगत अशी धोरणे आणि चालीरीती स्वीकारा या. उत्तर आणि दक्षिण - सर्व अमेरिकन - सर्व स्वातंत्र्यप्रेमी, आपण सगळे एक होऊ या. बहान कार्याला लागू या. आपण हे केले तर आपण केवळ संघराज्य टिकवले असे ठोसपणे म्हणू शकता. संघराज्य जपण्यासाठी असे आपण सहजले व जपले असे होणार आहे."

ऑक्टोबर १८६२ मध्ये विरोध्या देणे लिंकनने केलेल्या भाषणामधून.

एप्रिल १२, १८६१ - याचो
युद्धाचा प्रारंभ झाला त्या दिवशी
अमेरिकन कानूनानुसार
पार्लमेंट बंदरात संपराज्याच्या
ताब्यातील फोर्ट समर हा किल्ला
जे शस्त्र बांधा अशी भाषणे
कायम दक्षिणेने या बाबकी
तुल्यवादी पद्धतीने ठोक झाली
त्यांचे हत्ये. त्यांची बाणणे
वेदात्मकता अत्यंत स्फूर्ती
किंन्नायम लोकतोड्यांचा तडा
यात भाग घेऊन सलग आले.

अमेरिकेच्या संयुक्त संस्थानांच्या नागरिकांला सर्व काही
शस्त्र होते. खालच्या वर्गातील जन्य, दारिद्र्य, सामान्य परिस्थिती
बापकी कोठल्याच गोष्टीचा प्रगतीच्या मार्गात अडथळा येत नसे.
कारण अमेरिकन संपराज्यात या गोष्टींना महत्त्व नव्हते. कष्ट
कार्याची वृत्ती, निष्ठ, उत्साह आणि चांगले विचार यांनाच महत्त्व
होते. दक्षिणेत उच्च कुळात जन्म आणि चांगली पारिवर्तनी यांच्यावर
आधारलेली सामाजिक व्यवस्था अजूनही कायम होती. ही
वस्तुस्थिती असली तरी हिला जगविणारी मोतीव्यवस्था नष्ट झाली
की एके दिवशी ती समाजव्यवस्थाही कोसळणार होती शत मात
संशय नव्हता.

पण आता लिंकनच्या डोळ्यांसमोर या संकल्पनेचा विषय
होत होता. सामान्य जनतेचे राज्य असलेल्या या देशाचा सामान्य
जनताच विनाश करत होती. म्हणजे 'नतेसाठी शासन' ही
कल्पनाच मुळात अव्यवहार्य होती की काय?

लिंकनला मात्र तसे वाटत नव्हते किंवा तसे वाटणे शक्यही
नव्हते. ही कल्पना व्यवहार्य उरलीच पाहिजे, संपराज्याला

वाचकिलेच पाहिजे आणि कुटून निघालेल्या राज्यांना, जरूर पडली
तर शक्तीचा वापर करून पुन्हा मार्गावर आणले पाहिजे. कारण
नाहीतर आता त्यांनी बंड पुकारलेच होते. बंडावर, त्याचा बीमोड
करणे हा एकच उपाय असतो. बंडखोरांना युद्ध हवे असेत तर
त्यांना युद्धच मिळेल.

१२ एप्रिल १८६१ या दिवशी दक्षिण कॅरोलिनाच्या चार्ल्सटन
बंदरात संपराज्याच्या सैनिकांनी हार घाडली.

अमेरिकन यादवी युद्धाला तोंड फुटले होते.

आंतरराज्यीय युद्ध

त्या वर्षी आपण आपल्या भंगावर काय ओढवून घेत आहोत
याची अमेरिकन जनतेला थोडीफार जरी कल्पना आली असती
तर थटक माघ्याच्या मंडळींनीही दोनदा विचार केला असता.
आंतरराज्यीय युद्ध या नावानेही ओळखले जाऊ शकण्यासारखे
हे युद्ध पाश्चिमात्य जगाला आतपर्यंत कधीही न झालेल्या
अतिभोषण व रक्तारंजित संपर्गात बुडविणार होते. दोन्ही बाजूंनी
एकमेकांचे प्रणून जे काही नुकसान केले ते वाईट होतेच, पण ते
केवळ तेवढ्यापुरतेच नव्हते. हा सर्व प्रकार ज्या प्रमाणात झाला
ते प्रमाणच भयंकर होते. विमाने आणि आधुनिक शस्त्रास्त्रांवाय
सडल्या गेलेल्या युद्धाच्या मानाने पाच लाख मृत्युमुखी, पाच
लाख जखमी. हे आकडे भयानक होते.

कोठल्या बाजूला कोठले राज्य

अखेर कॉन्फेडरेटच्या बाजूला अकरा राज्ये होती. मूळच्या सात
राज्यांना अरकान्सस, क्लिबिनिया, उत्तर कॅरोलिना आणि टेनेसी ही
आणखी चार येऊन मिळाली. संपराज्याच्या बाजूला पूर्वेकडून
पश्चिमेपर्यंत वेगवेगळ्या कॅलिफोर्नियापर्यंत सर्व मुक्त राज्ये होती.

आरबर्व म्हणजे डेलावेअर, मेरीलँड, केंटकी आणि मिसुरी
ही गुलाम राज्येही या बाजूला होती. क्लिबिनियाचा एक भाग,
आता हा भाग पश्चिम क्लिबिनिया या नावाने ओळखला जाणारे
निराळे राज्य आहे. पुढे संपराज्याला मिळाला. संपराज्याचा एकनिष्ठ
राहिलेली बहुतेक गुलाम राज्ये युद्धातील दोन बाजूंच्या सामोरेवेळ
होती. त्यांची निष्ठा टिकवून ठेवणे संपराज्याच्या दृष्टीने अत्यंत
महत्वाचे होते.

संपराज्याची राजधानी आणि लिंकनचे मुख्य ठाणे असलेले
वॉशिंग्टन घेट सीमारेषेवर होते. तो आपल्या ऑफिसच्या छिदकीतून
पोटोमॅक नदीच्या पलीकडील बंडखोरांचा प्रदेश पाहू शकत होता.

संपराज्याची बाजू कॉन्फेडरेट बाजूपेक्षा संख्येने वरतड होती
आणि त्याचे अदृष्टानत उदचोगधने युद्ध बालू ठेवण्याला सामर्थ

"धौरोनिक अर्थाने आपण
विजय हाडू शकत राहो.
नवरा बाणकीने छटस्रोत
घेतला तर जे एकमेकांपासून दूर
जाऊ शकतात, पण आपल्या
देशाच्या विनिराख्या चांगल्या
बाबतीत ते शक्य नाही.
एकमेकांबरोबर राहण्याखेरीज
त्यांना ठरलोचच नाही."

४ मार्च १८६१ ऐजी लिंकनने
केलेल्या उद्घाटनाच्या भाषणावर

राष्ट्रीय युद्धाच्या वेळेची
अमेरिका: मध्यवर्ती भागाच्या
हुकूत वेळाली कॉन्फेडरेट राज्ये
आहेत तर लिंकनच्या
नेतृत्वाखाली संघराज्य
कायद्यांनुसार लढणारी राज्ये या
वेळेच्या बर आहेत. पश्चिम
व्हर्जिनिया प्रथम बंडखोर
व्हर्जिनियाचा एक भाग होते,
पण १८६१ च्या ते वेळेचे राज्य
होते व संघराज्याला वेळ
मिळाले.

होते. पण शेतीप्रधान दक्षिणेच्या बाजूने दोन महत्त्वाच्या गोष्टी
होत्या त्या प्रांतीय उत्तरेकडे नव्हत्या. एक, जिवावर उदार होणे
आणि दोन, अत्यंत कुशल सेनापती. असामान्य गुणांचा आणि
लिंकनप्रमाणेच एकसंध वृत्तीचा महामैत्र, व्हर्जिनियाचा रॉबर्ट ई.
ली म्हणजे या सर्वांचा कळस होता.

उत्तर लिंकनच्या पदरी पुष्कळ काळपर्यंत असलेले सेनापती
अकार्यक्षम, आळशी, भित्रे किंवा तिन्हीचे मिश्रण असलेले होते.
याचा परिणाम रणांगणावर दिसत होता. पूर्वेकडील राज्यांच्या
ठेकड्यांवरून रक्षाने माखलेली प्रेते झस्ततः विखुरली होती.

शिब्यांची लाखोली

युद्धाचा पहिल्यांदा मोठे तोंड दिनांक २१ जुलै १८६१ या दिवशी
व्हर्जिनियात बुलरन येथे फुटले. या लढाईत उत्तरेचा धुव्वा उडाला.
संघराज्याच्या सैन्याने जवळजवळ घाबरूनच पळ काढला. ही
बातमी ऐकल्यावर संघीय स्वभावाच्या लिंकनचाही तोल गेला
आणि त्याने संतापाने शिब्यांची लाखोली बाहिली. १८६१ संपून
१८६२ आले, पण परिस्थिती होती तशीच राहिली.

उत्तरेला मिळालेला विजय आणि तिची आगेकूच अगदी
मागली होती. उत्तर मृतांची संख्या मोठी होती. एप्रिल १८६२
मार्च टेनेसीमधील शिलो येथे दोन दिवस घनघोर लढाई झाली.
दक्षिणेने अखेर माघार घेतली पण उत्तरेला तो विजय फार महत्त्व
पडला. दोन्ही बाजूंचे जवळजवळ तेरा हजार सैनिक यात मृत्युमुखी
पडले.

संघ उन्हाळाभर संघराज्याचा सेनापती जी.बी. मॅक्लेलन
याने पूर्व व्हर्जिनियाजवळ असताना कॉन्फेडरेटची रिचमंड ही
राजधानी काबीज करण्याचा प्रयत्न केला. तो राजधानीच्या अगदी
निकट आला आणि मग थोडक्यात अपसंख्यी ठरला. आणखी
सद्दीस हजार सैनिक म्हणजे संघराज्याचे जवळजवळ अर्धे सैन्य
या लढाईत कामी आले.

ऑगस्टमध्ये दोन्ही सैन्ये पुन्हा बुलरन येथे समोरसमोर
आली. येथे लहानशी नदी मोलांदातून रेल्वे मार्ग मॅनसस नक्षत्राकडे
जात होता. या 'युन्या बुलरन' च्या लढाईचा खोब उत्तरेचा
दाखल पराभव होण्यात झाला. पुन्हा संपूर्ण माघार घ्यावी लागली
आणि मृतांची संख्या चौदा हजारांपर्यंत पोहोचली. आता कॉन्फेडरेट

कायद्यात होऊ पाहिलेले राहिले.
टेनेसी राज्यातील शिलो येथील
रणांगणाचा 'हॉर्नेट्स नेस्ट'
नकाशा भाग. दक्षिणेचे व उत्तरेचे
मिळून हजारो सैनिक येथे मारले
गेले. शिलोची कसत इतिहासात
कुठमिद्वय ठरली.

सैन्य ऑपरेशनपासून फक्त बत्तीस किलोमीटरपर्यंत येऊन ठेपले होते.

संघराज्याच्या हद्दीने परिस्थिती खूपच गंभीर होती.

लिनकनची 'गुप्त अस्त्रे'

लिनकनला दुसऱ्या सुत्राची बातों मिळाली तोपर्यंत त्याच्या मनात अशाचे दोन अंकुर फुटले होते. ते म्हणजे दोन गुप्त अस्त्रे, ज्यांच्या बळावर ही भयानक कत्तल थांबविणे शक्य होते.

यांपैकी एक भाशा म्हणजे एक माणूस होता - जनरल गुलीसिस एस. ग्रॅट.

ग्रॅट खरोखर एक असाधारण व्यक्ती होती, त्याला युद्ध आवडत नव्हते, सैनिकांचा पैशाही आवडत नव्हता, तसे पाहिले तर वाटली सोडून इतर कशांमध्ये त्याला रस नव्हता. पण लष्कराच्या बाबतीत तो उत्तरेच्या इतर सेनापतींसारखा नव्हता. तो वामासारखा लढावया. विलोचा रत्नजित विजय ही त्याचीच कामगिरी होती. आता तो मिसिसिपीच्या खोऱ्यात उतरला होता आणि कॉन्फेडरेट सैन्याच्या दक्षिणेतील लांबलचक आभाडीकर हद्दे चळवीत होता. त्याचा जीम लक्षात येता त्याला यश मिळणे अशक्य नव्हते आणि तो यशस्वी झाला तर कॉन्फेडरेट राज्यांचे दोन तुकडे पडू शकणार होते.

लिनकनने दुसरे 'गुप्त अस्त्र' अवधी निराळे होते. ते यशस्वी झाले तर त्याच्यामुळे कॉन्फेडरेट आतूनच नष्ट होणार होती, आणि सर्वेसंघ राष्ट्राची एकता इतके दिवस धोक्यात आणणारी गुलामगिरी नष्ट होणार होती.

त्याने गुलामगिरीवर बंदी आणायची काय?

लिनकन 'निर्मूलनकारी' नव्हता पण त्याचे अनेक समर्थक तसे होते. त्यांना छात्री होती की कधी ना कधी तो त्यांच्याशी सहमत होईल आणि जेव्हा युद्धाला तोंड लागले तेव्हा त्यांना तो दिवस आता दूर नाही असे मनोमन पाहू लागले. म्हणून साततेच्या काळात कोणासाठी जे करणे शक्य झाले नसते अशी एक गोष्ट त्यांनी त्याला करावयाची सांगितली. बंडखोर राज्यातल्या गुलामगिरीचे निर्मूलन करणे.

लिनकनने त्यांचे म्हणणे ऐकून घेतले, त्यांच्या भावनांची कदर केली - पण त्यांच्या विनंतीला नकार दिला. त्याने गुलामगिरीवर बंदी घातली असती तर सीमेवरच्या अतिमहत्त्वाच्या राज्यांचा पाठिंबा एका फटकात बाणार होता. शिवाय डेमोक्रेटिक मंडळींचा पाठिंबाही त्याला गमवावा लागला असता. रिपब्लिकनांच्या या राजकीय प्रतिस्पर्ध्यांना निर्मूलनकारी आणि कृष्णवर्णीय या दोघांसाठी तिढाकार होता. पण सध्यापुरते ते संघराज्याला काबजिण्यासाठी

चाललेल्या युद्धात भाग घ्यायला तयार होते. त्याने दक्षिणेतल्या गुलामगिरीवर बंदी घातली तर या दोन राजकीय पक्षांतला सह एका क्षणात संपुष्टात आला असता, उतरेचे तुकडे पडण्याची शक्यता होती आणि दक्षिणेचा विजय झाला असता.

'निर्मूलनकारी' माघारी फिरले पण ते पुन्हा पुन्हा आले आणि लिनकनने पुन्हा नकार दिला. त्यांनी आपली बाजू अधिक जोराने मांडायला सुरुवात केली व एक नवीन मुद्दा भरीला घातला. युद्धापूर्वी दक्षिणेच्या कापसाचे मुख्य गिऱ्हाईक ब्रिटन होते, तेव्हा ब्रिटनने कॉन्फेडरेसीला स्वतंत्र देश म्हणून मान्यता देण्याची चांगलीच शक्यता होती. कदाचित युद्धात दक्षिणेच्या बाजूने भाग घेण्याचीही शक्यता नाकारता येत नव्हती आणि तसे झाले तर सर्वच संपुष्टात येणार होते.

पण ब्रिटनला गुलामगिरी मान्य नव्हती. पण उतरेने गुलामगिरीवर बंदी घालण्याचा निर्णय घ्यायला काय हरकत होती?

होकाराचा प्रारंभ

लिनकनने पुन्हा एकदा नाही म्हटले. मात्र मनातल्या मनात आता तो हो म्हणू लागला होता. व्यक्ती म्हणून तो निर्मूलनकारीशी सहमत होता व ते साहजिक होते, आणि समता व स्वातंत्र्य या संघराज्यांच्या आधर्माविरुद्ध त्याला आदर होता. त्याच्यातला

मुक्तीचा जाहीरनामा दिव्यापूर्वीच दक्षिणेच्या कापसा गुलामांनी युद्धामुळे मिळालेल्या संपत्तीचा कायदा घ्यायला सुरुवात केली होती. क्विनीकाहीन व कुरुनप्रमाणे त्यांना माहीत होते की, आपण संघराज्याच्या मनाच्या आत गेलो की सुरक्षित आणि पुन्हाही होऊ, पुन्हाच यातूनही आपल्या गुलामांना लढाईच्या क्षेत्रापासून दूर नेऊन त्यांचा देशापासून उचलून घेता. पण तेथेच मोठ्या मातकाची आकलना गुलामांवरची एकदम सैल होऊ लागली होती. गुलामांनी त्यांचे तुकडू कुणाच्या लक्षात न आणण्याची चांगली तयारी घेतिली, त्यांची कामे काढता नका दिला आणि निवडून घ्यावयाच्या संधीची वाट पाहत राहिले.

"ही गुलामगिरीबद्दल आणि कृष्णवर्णीयताबद्दल ते काही करीत आहे, त्याच्यामुळे संघराज्याला मदत होईल असे मला वाटते म्हणून करीत आहे, आणि जे मी सहन करीत आहे त्याच्यामुळे संघराज्याला काबजिण्यासाठी मदत मिळणार नाही म्हणून सहन करीत आहे. लष्करावर वा माल्याने माझे उद्दिष्ट काय आहे हे मी वेळे वेळी केली आहे. सर्व माणसे मुक्त असतील हे आपले वैयक्तिक मत मी नेहमी प्रकट केले आहे, आणि त्यात मी काहीही बदल करणार नाही."

गुलामांच्या मुक्तीचे लिनकन कितले काळ.

राजकारणी नाही म्हणत होता.

पण आता त्याच्यातला राजकारणीदेखील निर्मूलनकारीच्या म्हणण्याशी सहमत होऊ लागला होता. या भयंकर पुद्गलात त्याचा एकमेव उद्देश त्याचे प्रिय संघराज्य वाचविण्याचा होता. गुलामगिरी नष्ट केल्याने कदाचित तो उद्देश सफल होण्याची शक्यता होती.

ब्रिटिशांची वाला मान्यता मिळेल का? हो मिळेल, असे केले तर दक्षिणेच्या बुद्ध सामर्थ्याचे उत्कृष्ट नुकसान होणार होते. गुलामांशिवाय दक्षिणेची मंडळी काहीच करू शकणार नव्हती. ना उत्पादन ना कमाई.

लिकन्नेचे दुर्दैव असे की, त्याला आधीच सामर्थ्यांनी घेरले होते त्यात आणखी भर पडली. अकुशल सेनानी आणि उतावळे तसेच मनला लावून घेणारे राजकीय सल्लागार या दोन समस्या तर होत्याच पण आता त्याच्या पत्नीची एक नवीन समस्या उद्भवली.

विचारी मेरी

मेरी त्याणी सर्वात गंभीर समस्या होती. आता ती याक्रीशीला आली होती, पण लिकन्नेला १८४२ साली त्याच्या बेडी ती जेवढी सुंदर वाटायची तेवढीच अजूनही वाटत होती. त्याचे तिच्यावर आणि तिचेही त्याच्यावर प्रणतलीकडे प्रेम होते.

पण म्हणून काही त्यांची कडाक्याची भांडणे व्हायची राहिली नाहीत. त्यांच्यातला जमीन-अस्मानचा फरक तसाच कायम होता. लिकन्ने शांत होता आणि पुष्कळांदा उदास असायचा. उत्तर मेरी म्हणजे भावनेचे उधाण होते. तिला तिची मित्रमंडळी खूप आवडायची आणि आपल्या शत्रूंचा तिला तेवढाच टिटकारा होता. मात्र एकदा संतापली की ती मित्रांचाही तेवढाच राग करायची.

भरीला घर म्हणजे सुंदर कपडे आणि उंची फर्निचर यांची तिला फार हीस होती. या हीसामुळे ती आता कधीच अडवणीत सापडली होती.

राष्ट्राध्यक्षांची पत्नी असणे काही सोपे काम नव्हते. विशेषतः त्या घडीला ती तसे नव्हते. किती केले तरी मेरी दक्षिणेकडची होती तिने भाऊ बंडखोरांच्या बाजूने लढत होते. आणि वॉशिंग्टनचा उच्चावर्णीय समाज तिलाही जवळजवळ बंडखोरांचे समजत होता. आपल्या टीकाकारांची तोंडे बंद करण्यासाठी तिने व्हाईट हाऊसला वॉशिंग्टनमधले सर्वात आतिशय निवासस्थान बनवायचे ठावले.

तिला त्याच्यासाठी २०,००० डॉलर देण्यात आले. पण तिने त्याच्या दीडपट एकूण खर्च केली. लिकन्नेला हे कळले तेव्हा त्याला धक्काच बसला. लानहोकीच्या अन् गोभेच्या वस्तूंचा एवढा पैसा खर्च करायचा! आणि तेही राष्ट्र जीवन-मरणाचा संघर्ष करीत असताना!

वॉशिंग्टनमधील घात लिकन्नेच्या बरोबर त्याचा मुलगा टॅड याचे जवळपास, टॅड किंग टॅडपोल म्हणजे छोटा वेदूक. त्याचे दोघे सोढे होते म्हणून त्याला ताडने हेवलेले हे नाव. त्याचे खरे नाव टॉमस होते. आई वडिलांचे त्याच्यास निशिराच प्रेम होते.

अखेर सर्व इकारण मिटले खरे, पण मेरीचा वापट स्वभाव काही सुधारला नाही.

विली आणि टॅड

निदान त्यांची मुले हा तरी त्यांना जोडगारा दुवा होता. सर्वोत मोठा रॉबर्ट हा आता बपात ज्वाल होता, लहानगा एही केव्हाच वाटला होता. पण अकरा वर्षांचा विली अन् आठ वर्षांचा टॅड म्हणजे उसळत्या बीव्याची सर्तिमंत प्रतीके होती. त्यांची प्रमती अन् खोड्यांना पारखर नव्हता. त्यांच्या आई-वडिलांचे त्यांच्यावर प्रणतलीकडे प्रेम होते. पण व्हाईट हाऊसमधील शेकर मंडळी मात्र आगदी हेराण व्हायची.

या मुलांमुळे कोणतीही गोष्ट सुरक्षित रहात नव्हती. मातीच्या भात टॅड व्हाईट हाऊसमधल्या भंटा वाचवीत सुटायचा. तरकारी मेव्यानीसाठी ठेवलेल्या स्ट्रॉबेरी कोणाच्याही लक्षात राखण्या आधी तो फस्त करायचा. बिछान्यावरच्या चादरीचीही धडगत नव्हती. टॅडने पलंगाला बांधलेली शेव्ही त्यांच्या बिछ्या करायची. टॅड-टॅडपोल हाच बहुधा गामधे पुढाकार घ्यायचा, पण विलीदेखील

व्हाईट हाऊसमध्ये नव स्थानापन्न स्वागत समारंभ. १ जानेवारी १८६२ या दिवशी विव्हागाने हे चित्र काढले. राष्ट्रध्वजाच्या वार्षिक कार्यक्रमावरील हा एक विचित्र कार्यक्रम असे. विव्हाग राष्ट्रध्वजाची रीघ तणाली असून त्याच्याशी सगळ्या प्रवासीगण करणारा लिकन्ने आपल्या उंचीमुळे जवळ पिरावत जातो.

"गुलामाला स्वातंत्र्य दिवसाचे
आपण मुक्तामनांना स्वातंत्र्याची
त्याही देत आहोत. आपण जे
देत आहोत ते व जे जपत
आहोत ते हीही बहुमात्राचे
आहे. हा मार्ग स्पष्ट आहे, तो
ज्ञानाचा, अंधारानेचा व
न्यायाचा आहे. या मार्गाने
आपण गेलो तर जण आपला
मित्रावर आणून देतो, आणि
आपल्याला नेहमी परमेश्वराचा
वाचक म्हणून मानले."

लिनकनने १८६२ मध्ये कोणत्या
दिवसाचे वर्णन केले आहे.

"जवळ असेल तर घाला हे
सकार वाचविले पाहिजे.
जोपर्यंत हातात एखादी तरी
खोबी मिळत आहे तोपर्यंत ही
हा बाब अर्थात सोडून हा
प्रकाराचा नाही."

लिनकनने न्यू ऑर्लीन्सच्या एकत्रित
संघराज्याच्या १८६२ मध्ये
लिहिले त्यात.

काही कमी नव्हता. अशा रीतीने त्या खोब्या, ते खेळ आणि ते
खेळतून हसणे चालूच होते, पण अचानक एक भयंकर दिवस
उगवला. फेब्रुवारी १८६२ मध्ये एके दिवशी दोन्ही मुले ताप येऊन
आजारी पडली.

टॅड बरा झाला, पण विली गेला. आता मेरीचा सर्वात मोठा
अन् सर्वात धाकटा अशी दोनच मुले उरली. ती इतकी शोककुल
झाली की, तीन महिने आल्याखोल्या माहेरच पडली नाही.

राष्ट्राध्यक्षांसाठी धक्का बसला, पण ते मन घट्ट करून काम
करीत राहिले. दुग्ध जिकण्याचे प्रयत्न त्यांनी थांबविले नाहीत.

मनाचा निश्चय झाला

लिनकनने मनात एक विचार पक्का केला. सीमेबाहेरच्या राज्यांच्या
संमतीने गुलामगिरी हळूहळू नष्ट करायची. पण त्या राज्यांना
विचारले तेव्हा त्यांनी त्याला संप्रोस नकार दिला.

लिनकनने पुन्हा स्वतःशी विचार केला. सरळ मार्गाने गोष्ट
होत नसेल तर कठीण मार्ग अवलंबणे बांधा होते. सरळपणे संमती
शक्य नसेल तर दुग्ध काळामुळे त्याला जे प्रचंड अधिकार मिळाले
होते ते वापरायचे त्याने ठरविले.

जुलै १८६२ मध्ये त्याने निर्णय घेतला. लिनकनला दुग्ध
संपुष्टात आणायचे होते. त्याचबरोबर त्याला गुलामांचीही
आवश्यकता होती - गुलाम म्हणून नवे तर स्वतंत्र माणसे म्हणून.
एकादा स्वतंत्र झाले की, ते उतरेला पाठिंबा देण्यासाठी तयार होतील,
कदाचित उतरेच्या बाजूने लढतील देखील. त्यांचे स्वातंत्र्य त्यांच्या
हाती होते आणि त्यांना ते बहाल करायची वेळ आली होती.

संघराज्याचा सरनेमापती या नारवाने लिनकन त्यांची मुक्ताता
बाहीर करणार होता.

विजयाची प्रतीक्षा

आपला विचार लिनकनने आपल्या सहाय्यांच्या सांगितला तेव्हा ते
स्तब्ध झाले. त्यांनी लगेच त्याला सवुरीचा सल्ला दिला. हे
बादग्रस्त, अत्यंत धोकाचे पाऊल होते, आणि ते उचलण्याची
वेळही चुकीची होती. उतरेला एखाद्या मोठा विजय मिळालेला
असता तर गोष्ट वेगळी होती. पण आताच्या परिस्थितीत अर्ध्याचा
हा वेत म्हणजे गुलामांना बंड करायला विचारणीय देणारा एक
अर्धाव्याचा प्रयत्न आहे असे त्यांना वाटले. अनिच्छेने लिनकनने
त्यांचे म्हणणे मान्य केले. संघराज्याला एखाद्या विजयाची वाट
पाहण्याचाचूत गतंतर नव्हते, अर्थात तो कधी मिळालाच तर!

दिनांक ३१ ऑगस्ट १८६२ रोजी आली ती बुलरनच्या
इतिहासाच्या पुनरावृत्तीची बातमी. शत्रू आता संघराज्याच्या हद्दीत

विरला होता आणि राजधानीला बळसा पावून उतरेकडे चूक
करीत होता.

लिनकनचा सर्वात कर्तबगार सेनापती ग्रॅट अब्रन दक्षिणेत
मिसिसिपीवर होता. निराश होऊन त्याने कनसास मॅक्क्लेलनला
जमेल ते करायला पाठवले.

राष्ट्राध्यक्षांचा करार

आणि शत्रू आपल्या ऑफिसच्या एकांततात मनोमन देवाला साब
ठेवून लिनकनने शपथ घेतली. तसा तो धार्मिक प्रवृत्तीचा माणूस
नव्हता, पण परिस्थितीच तशी होती. त्याने मनात ठरवले की
मॅक्क्लेलनला दक्षिणेतील लोकांवर विजय मिळाला तर तो उजवा
कील मानायचा; गुलामांना मुक्त करण्याचा आपला निर्णय बरोबर
आहे याचा तो कील मानायचा.

मॅक्क्लेलन विंकल तर मुक्तीचा जाहीरनामा काढायचा असे
लिनकनने ठरवले.

सप्टेंबर १७ ला अँटीटम झीक नावाच्या ओढ्याजवळ दोन्ही
फौजा समोरासमोर आल्या. धवपोर लढाईनंतर मॅक्क्लेलन विंकला.
मात्र नेहमीप्रमाणेच विजयाची किंमत खबर मोजावी लागली. केवळ
संघराज्याचेच बारा हजार सैनिक धारातीर्थी पडले आणि
नेहमीप्रमाणेच मॅक्क्लेलनने विजयामुळे मिळालेली संपी हातची
दवडली. आपला हल्ला त्याने शेवटपर्यंत रेटला नाही, त्यामुळे

अँटीटम झीकच्या लढाईनंतर
शत्रू, या लढाईत उतरेल
मिळालेल्या विजयाची बातमी
लिनकनला मिळाली तेव्हा
गुलामांच्या मुक्तीची आपली
शेजना पुढे नेण्याचा त्याला हुकूम
आला. पण देवाच कील
मिळाला तरी त्याची किंमत खबर
मोजावी लागली - एकवीस हजार
सैनिक आपल्या प्राणांना मुक्तीने

दक्षिणवासीयांना लढाईत जरी चांगला फटका बसला होता तरी ते पागे वळून व्हर्जिनियात पळून जाऊ शकले.

एण काही दिवसे तरी तो विजय होता. सप्टेंबर २२ वा दिवशी लिंकनने मुक्तीचा प्राधान्यक जाहीरनामा काढला. त्यात त्याने आश्वासन दिले की, १ जानेवारी १८६३ रोजी गुलाम राखणी युद्ध थांबविले नाही तर त्यांच्यातल्या सर्व गुलामांना मुक्त करण्यात येईल.

अर्थात ती राज्ये युद्ध थांबवतील अशी त्याला मुळीच अपेक्षा नव्हती.

१८६३ चा नव वर्षादिन

आणि झालेही तसेच. १ जानेवारी १८६३ हा दिवस उजाडला तरी उत्तर व दक्षिण या दोन अमेरिका एकमेकींच्या जिवावर उठलेल्या होत्या. अखेर धरमळत्या हाताने अब्राहम लिंकनने मुक्तीच्या जाहीरनाम्यावर मही केेली. टेक्सास, आर्कान्सो, मिसिसिपी, मालाबामा, फ्लोरिडा, जॉर्जिया, कॅरोलिना, आणि व्हर्जिनिया व लुइझियानाचा कायनास भाग या सर्व प्रदेशांत गुलामगिरीवर बंदी आली.

युद्ध - एक कल्पना आणि एक सत्य. सगळ्यांच्या समोरून विजय मिळविलीसलीस विजयकारां वेगे संतापल्याच्या सैन्याने कॉन्फेडरेट सैन्याकडे केलेल्या हल्ल्याचे दृश्य दिसत आहे. उताऱ्या सोळांची युद्धाबद्दल काय कल्पना होती त्याचे हे चित्रण आहे. त्यात रानगल्ल्यावरची खरी परिस्थिती दिसत नाही. खालच्या छायाचित्रात अलाबामाच्या जोऊनचे अधिक कथारं दृश्य आहे. त्यात एक शिपाई आपल्या जखमी सहकाऱ्याची काजनी घेत आहे.

उजवीकडे : मुंबईतील
लिनकनच्या सैन्यात स्वेच्छेने
वेण्याच्या लोकांचा धावा होता.
पण १८६३ मध्ये इतके २० ते
४५ वर्षे वयाच्या सर्व सुद्ध
माणसांचे सक्तीने सैन्यात भरले
करण्यास प्रारंभ केला. या
सक्तीमुळे सत्तापूर जाऊन त्यांचे
बऱ्याच शहरांत सक्तीच्या
सैन्यातील विरोधात रंगे केले.
चित्रात न्यूयॉर्कमध्ये दोनडोर
सैन्यातील कायस्थिताला आण
तावताना दिसत आहेत. त्यांना
त्यांनी शहरातून कुणावरवींवा
छुनी हजे वहाविले. हा त्या
गमतीचा बर्खास्त पाचवे लोकांचे
हजे केले होते.

संघराज्याने जे प्रदेश परत पेटले होते, किंवा पश्चिम
व्हर्जिनियामध्ये जे स्वतः परत आले होते त्यांना व गुलामगिरीची
प्रथा चालू असलेल्या सीमावर्ती राज्यांना जाहीरनाम्यातून वगळण्यात
आले व या राज्यांची निष्ठा टिकवून ठेवणे आता अधिक अगत्याचे
झाले होते. उतर रिकर्ल की त्यांच्याबाबतीत काहीतरी नंतर
करायला वेळ होता.

दोन आघाड्यांवर लढाई

लिनकनच्या त्या महान निर्णयामुळे त्यांच्यावर युद्ध हरण्याची पाळी
वेऊ शकली असती. त्याला मिळालेला जनतेचा पाठिंबा जूपच
कमी झाला. ऑक्टोबर १८६२ मध्ये, म्हणजे मुक्तीच्या प्राथमिक
जाहीरनाम्यानंतर, उत्तरेत अनेक ठिकाणी झालेल्या निवडणुकीच्या
फेरीत बऱ्याच राज्यांत डेमोक्रेटिक उमेदवारांनी त्यांच्या रिपब्लिकन
प्रतिस्पर्ध्यांना हरविले. हे विजेते गुलामगिरीच्या निर्मूलनाविरोध
होते. त्यांचा कुणावरवींवाची भीती वाटे, आणि हे मुक्त झालेले
काळे गुलाम लोकांचे उतारेला बेतील आणि गोऱ्यांच्या बरोबरीने
राहतील व काम करतील ही कल्पनाही त्यांना नकोही साटत
होती.

“एखादे माकार आपल्या
स्वतःच्याच जनतेच्या
स्वातंत्र्याची पायपीट करत
लोकसमूहाचे सामर्थ्यावर किंवा
आपले स्वतःचे अस्तित्वाची
टिकवू शकणार नाही इतके
दुर्बल असणे काय?”

लिनकन १८६१ साली
स्वातंत्र्यानिमित्त कोरिल्ल्या
विलेच्या संदेशातून

आपण युद्धात संघराज्याला वार्ताविण्यासाठी भाग घेतला,
गुलामगिरी नष्ट करण्यासाठी नव्हे असे त्यांचे उघड म्हणणे होते.
त्यांच्या निवेधाना लष्करात ‘युद्ध धांवडा’ चळवळीचे स्वरूप
आले.

म्हणजे आता लिनकन दोन आघाड्यांवर लढत होता. - एक
दक्षिणेची अन् दुसरी पारवी म्हणजेच उत्तरेची. त्यातून खासगणान्वर
त्याला आणि संघराज्याला एकामागून एक भयंकर पराभव सोसावे
नागत होते.

काळे दिवस

डिसेंबरमध्ये फ्रेडरिक्सबर्गची पटना घडली. व्हर्जिनिया राज्यातल्या
या गावात एक नदी पार करण्याचा प्रयत्न करीत असताना संघराज्याचे
बारा हजार सैनिक अे कापले गेले. जानेवारी १८६३ मध्ये
‘मडमारच’ म्हणजे चिखलातील कूच केली. संघराज्याच्या एक
लाख तीस हजार सैनिकांनी पुन्हा तीच नदी ओलांडण्याचा प्रयत्न
केला, पण हिव्याळी पावसानुळे नदी दट चिखलाने इतकी गच्च
भरली की, त्यात सैनिकांचे पाय अडकले आणि बीच गुदमगले.

आणि मे महिना चान्सलर्व्हिलचा होता. व्हर्जिनियातच
आणि त्याच नदीच्या जवळ या गावामध्ये संघराज्याचे आणखी
सतरा हजा सैनिक गारद झाले. गंधी संकटांना तोंड देण्याची
सवय असुनही त्या बातमीने लिनकनचा धरकाप उडाला. अत्यंत
विमनाक अवस्थेत ऑक्समध्ये येझारा प्रालीत तो पुटपुटत राहिला
“अरे देवा! देश काय म्हणेल?”

१८६३ चा मे महिना सुरू झाला. त्या सुमारास उत्तर
अमेरिका आणि तिचा राष्ट्राध्यक्ष यांची कधी नव्हे इतकी बिकट
परिस्थिती झाली होती. सगळीकडे अंधारच अंधार होता.

गेटिसबर्ग

मात्र महिना संपण्याला आला तशा मिसिसिपीवर गेलेल्या चिखत
वृत्तीच्या ग्रँडरून चांगल्या बातम्या वाचता सुखात झाली. कित्येक
महिने तो दक्षिणेच्या मोर्चेबंदीवर हल्ले चढवीत होता, आणि अखेर
त्याला यश मिळू लागले होते. उत्तर-पूर्वेला परिस्थिती
अधिकच बिघडली.

जूनमध्ये जनरल लीने संघराज्यावर पुन्हा चढाई केली.
पेरिलीडमधून कूच करीत तो पेनसिल्व्हेनियात शिरला. आता त्याचे
सैन्य कोणत्याही क्षणी प्रत्यक्ष वॉशिंग्टनवर हल्ला चढवू शकते
असते.

पण तो हल्ला झालाच नाही.

१ जुलै १८६३ या दिवशी दोन्ही अमेरिकी सैन्ये गेटिसबर्ग
जवळ झाली. आणि संपूर्ण युद्धकाळातील सर्वात भीषण लढाई

“हा युद्धात जनतेचा संघर्ष
आहे संघराज्याच्या बाजूने
आता सारास-प्रणाली
टिकविण्यासाठी संघर्ष आहे
विश्व मुख्य उद्देश
जनसाधनांची परिस्थिती
अधिक उघावणे हा आहे.
कोणत्याही खांद्यावर कुठिप
ओझे नसावे. चांगल्या
उद्दिष्टासाठी प्रारंभ्याचा मार्ग
सर्वांना मोकळा असावा,
आणि जीवनाच्या सर्वोच्च
प्रत्येकाला गळ्यात लोडणे व
अडकवता धावण्याची
मोकळीक असावी.”

लिनकनने स्वातंत्र्यानिमित्त
१८६१ साली कोरिल्ल्या विलेच्या
संदेशातून.

मुताबे पुनस्तान. वः
विकासवर्ग देशान्त सेमेटीवरीत
आजवे दृश्य. उजवीकडे :
गेटिसवर्ग येथे क्वास्तानचे
उद्घाटन कार्यक्रम आधीच्या
दिवशी लिंकन तेथे जात
असतानाचे दृश्य. आगगाडीच्या
जवळ उंच हेड पालनेला प्रत्यक्ष
बसणारे लिंकन असताना.
कोणत्याही मातीत नाही पण त्या
वेळी त्याला देखिसपूत आजापने
बसत केले होते. पुढच्या
दिवशीच्या कार्यक्रमाने तो पाह
चकून गेला.

तेथे झाली. दोन दिवस नाललेल्या त्या लढाईत बाळीस हजार
सैनिक मारले गेले, किंवा जखमी झाले. पण संघराज्याचा विजय
झाला होता आणि बंडखोर दक्षिणेला माघार घेऊ लागले होते.

त्यातून ७ जुलैला ग्रॅटकडून बी बारावी आली तिने उतरेच्या
विजयावर शिक्कामोर्तब झाले. त्याने मे महिन्यापासून
भिसिसिरीवरच्या व्हिक्सबर्ग शहराला वेढा घातला होता तो अखेर
यासवी झाला होता. दक्षिणेचा खूप दूरवरचा भाग आता त्याच्या
पकडीत आला होता.

परिस्थिती बदलत होती.

संघराज्याच्या मृतांची थडगी

आज गेटिसवर्ग हे नाव टफ्ट्सगार किंवा वॉटर्स इथे प्रसिद्ध
आहे. पण ही प्रसिद्धी गेटिसवर्गला तेथे झालेल्या लढाईमुळे
मिळाली नाही तर त्यानंतर जे घडले त्यामुळे मिळाली.

दिनांक १८ नोव्हेंबर १८६२ या दिवशी संघराज्याचे बाहेर
एका टेकडीवर दीड लाख माणसे जमली होती. संघराज्याचे जे
सैनिक त्या लढाईत घारातीर्थी पडले होते त्यांच्यासाठी एका
स्वानाश्रमभूमीचे तेथे उद्घाटन करण्याचे होते. स्वच्छ सूर्यकाळात जे
राहून शेत्यांनी दोन तऱ्हा समारंभाच्या प्रमुख व्यक्तींचे भाषण
एकले. नंतर राळी आली ती अमेरिकेचे राष्ट्राध्यक्ष अब्राहम लिंकन
सांची.

लिंकनचे भाषण दोन तास खेळते तर दोन मिनिटे चालले.
ते इतके छोटे अन् इतके साधे होते की, काही श्रोते अगदी
आश्चर्यचकित झाले. काहींनी त्या साधेपणाचे टाळ्या वाजवून
कौतुक केले. पण पुष्कळांना ते भाषण ऐकूच गेले नाही.

त्यांना ऐकू न गेलेले ते शब्द आता 'गेटिसवर्गचा संदेश'
या नावाने जगप्रसिद्ध आहेत. चांगले प्रशासन कशाला म्हणावे
हे थोडक्यात सांगणारे ते भाषण म्हणजे लोकशाहीच्या इतिहासात
एक संगमरणीय टप्पा उमला आहे.

'८७ वर्षांपूर्वी..'

लिंकन म्हणाला "आपल्या पूर्वजांनी स्वातंत्र्य आणि समता या
दोन तत्वांवर ८७ वर्षांपूर्वी या नव्या राष्ट्राची उभारणी केली. आता
आपण मात्र एका प्रीषण यादवी युद्धात गुंतलो आहोत. स्वातंत्र्य
य समता या तत्वांवर आधारलेले हे किंवा कोठलेही राष्ट्र फार
काळ टिकू शकेल की नाही हे या युद्धाने ठरणार आहे. एका
महान युद्धपूर्वीक आपण एकत्र जमलो आहोत. हे राष्ट्र
जगविल्यासाठी ज्यांनी आपल्या प्राणांची आहुती दिली त्या
सैनिकांसाठी अखेरचे विव्रांतिस्थान म्हणून या रणांगणाचा एक भल
त्यांना अर्पण करण्यासाठी आपण येथे आलो आहोत. आपण असे

"आपण एका महान रणांगणावर
एकत्र जमलो आहोत..." संघराज
भाषण करीत असताना लिंकन.
त्यावेळी त्याने अमेरिकेच्या
इतिहासातले सर्वात अविस्मरणीय
भाषण केले. त्या दिवशी माझी
हवा होती. आणि लिंकनचा
नेहमी त्याच्या श्रोत्यांपैकी सहज
पोहोचणारा आवाज त्या दिवशी
घेऊनही पोहोचू शकला नाही.
आपल्या भाषणातला प्रत्यक्ष
प्रसिद्ध मिळाला नाही हे पाहून
लिंकन उदास झाला.

करणे सर्वथैव योग्यव आहे. व्यापक अर्थाने पाहिले तर ही भूमी आपण समर्पित करू शकत नाही, पावन करू शकत नाही. ज्या भूत आणि जिवंत वीरांनी येथे संपर्क केला त्यांनी ही भूमी इतकी पवित्र केली आहे की, त्या पावित्र्यात भर घालणे किंवा ते कमी करणे आपल्या तूटपुंज्या शक्तीपलीकडचे आहे. आपण आज येथे काय बोलत आहोत हे जगाच्या फारसे लक्षात राहणार नाही, पण वीरांनी येथे जो पराक्रम केला तो जग कधीही विस्मरणार नाही. ज्या महान कार्यासाठी ते वीर येथे लढले त्या अपूर्ण राहिलेल्या कार्याला स्वतःला वाहून घेणे एवढेच मागे उरलेल्या आपणा सर्वांच्या हाती आहे.

"म्हणून या महान कार्यामध्ये आपण स्वतःला वाहून घेऊया. आपल्या निष्ठेचा शेवटचा अंश पुण्यशील वीरांनी ज्या कार्याला समर्पण केला त्या कार्याला आपण स्वतःला समर्पण करणे हेच आपले खरे कर्तव्य आहे. ज्यांनी या ठिकाणी प्राणार्पण केले त्यांचे बलिदान व्यर्थ न जाऊ देण्याची आपण प्रतिज्ञा करूया. जनतेचे, जनतेसाठी, जनतेने चालविलेले शासन या पृथ्वीवरून नष्ट होऊ देणार नाही असा संकल्प करूया."

काळ्यांची सैन्यभरती

मार्च १८६४ मध्ये ग्रॅटला संपराज्याच्या संपूर्ण सैन्याचा प्रमुख सेनापती नेमण्यात आले. ग्रॅटने पूर्वेकडील युद्ध आपल्या हाती घेतले व पश्चिमेकडचे अधिपत्य विल्यम शेर्मन या सेनापतीकडे सोपवले. शेर्मन ग्रॅटलाकाय कणखर, कडवा अन् कल्पक होता.

पूर्ण उत्सुक्यात दोन्ही सेनापतींनी कॉन्फेडरेसीला कधी हल्ला चढवून, कधी माघार घेऊन, कधी दबा घेऊन तर पुन्हा हल्ला करून .... सतत शह दिला. मृगयुमुखी पडणाऱ्या सैनिकांची संख्या जीव दडपून टाकणारी होती पण अधिकाधिक सैनिकांचा पुरवठा होत राहिला आणि आता स्वयंसेवकांची एक नवीन फळी उभी राहत होती.

संपराज्याचे सैन्य जसे दक्षिणेकडे सरकत गेले तसे हजारो काळे गुलाम त्याच्या आश्रयाला आले. त्यांना त्यामध्ये मुक्ततेचा किरण दिसला. ते या सैन्यात भरती झाले. उतरेचे मुक्त कृष्णवर्णीयही त्यांना देऊन मिळाले. ज्या संधराज्याने त्यांची मुक्तता केली. त्यांच्यासाठी लढणाऱ्या कृष्णवर्णीयांची संख्या युद्धाचा अंत होईपर्यंत नवळनवळत दोन लाख झाली होती. आपल्याला त्यांची आवश्यकता पडेल असे लिंकनला वाटले होते ते बरोबर होते. युद्ध जिंकण्यासाठी आता त्याला त्यांची खूपच मदत होत होती.

पराभव पाफराया का?

काही काळ मात्र पराभवाचे सावट बांगलेच दाट झाले होते.

ग्रेटिव्हर्गच्या निजयामंतरही आणि हीर व शेर्मन यांनी प्रयत्नांची शर्थ केली तरी कॉन्फेडरेट सैन्याने अजून माघार घेतली नव्हती. उत्तर लिंकनला अधःपद गमवावे लागण्याची चिन्हे स्पष्ट दिसत होती. राष्ट्राध्यक्षाची निवडणूक नवळ आली होती, पण तो खूपच अधिग्रह झाला होता, आणि उतरेला भक्ता हातलेबी भेड लागली होती.

लिंकनने माघा घ्यायची का? मुक्तीचा जाहीरनामा फाडून टाकून दक्षिणेशी तह करायचा का? गुलामगिरी खुराल चालू देवा असे त्यांना सांगायचे का? त्या कल्पनेने त्याचा धरकाप उडाला. या कल्पनेने दिनांक २४ ऑगस्ट १८६४ या दिवशी फक्त एकाच भयंकर क्षणी त्याचा धरकाप उडाला, पण नंतर तो त्याच्यावर गंभीरपणे विचार करू लागला. मात्र दुसऱ्याच दिवशी त्याने स्वतःला सावले. तहाच्या कोणत्याही योजनेला त्याने नकार दिला आणि अधःपदाच्या निवडणुकीला तोंड दहायचा निश्चय केला.

शेर्मन जॉर्जियात

आणि परिस्थिती अगदी सातत्याला गेल्यासारखी वाटली त्याच वेळी उतरेचे नशीब कायमचे उघडले. दोन सप्टेंबरला शेर्मनने जॉर्जियामध्ये अटलांटा हे 'कापसाच्या रान्यातील' सर्वात मोठे

समय : स्वातंत्र्य संग्रामातले शत्रु घेतलेले गुलाम झालेले कृष्णवर्णीय. काय्या विजात पडून गेलेली गुलाम भी हीरुट टक्कन. हिने १०० जणांना पडून जाऊन मरत केली. जसा लोकांसाठी निर्मलनकारी घडणीने 'अंधारात रेल्वे' नशाचा गुल शर्त तयार केला होता. यादवी युद्धात हीरुटने गुलामां म्हणून काय केले. खाली : पुढाळ दक्षिणवासीयांनी लावलेले फकडलेल्या काळ्या सैनिकांना युद्धकैदी म्हणून बांधायला नकार दिला. कॉन्फेडरेट सैन्याने १८६४ मध्ये हा विद्रोह सार केला तेव्हा त्यांनी काळ्या युद्धकैदींना जिवंत जाळले किंवा तोंड्या घालून ठार मारले.

गुत्ताची किंमत - दक्षिणेच्या राज्यातून १८१५ च्या वर्षी असा बेविरास घेतून दिसत होता. रापेकी बराचसा विनाश करत रोमने घडवून आणला होता. पण या विनाश दिवसाच्या उत्पन्न इमारती बॉम्बेडमेंटची एकदली विधायक (व्हर्जिनिया) नेमिल आले. त्या त्यांनी संपराज्याच्या सैनिकांच्या हाती पद नसेत म्हणून स्वतःच आपी लागून उत्पन्न केला.

५०

शहर काबीज केले. येथून पुढे त्याने समुद्राच्या दिशेने चारो किलोमीटरची आगेकूच केली. रोमनच्या नावाला प्रसिद्धी किंवा कुप्रसिद्धी मिळवून देणारी ही कूच गावच्या प्रदेशामधून धारदार तलवारीप्रमाणे कापत गेली. बाहेत दिसत हे त्याने नष्ट केले. 'संपूर्ण युद्ध' म्हणजे लष्कर व नागरी वस्ती यांच्याविरुद्ध पुढागेली लढाई हे त्याचे ब्रीदवाक्य होते. त्या वर्षीचा नाताळ येईपर्यंत त्याने प्रचंड भूभाग बेविरास केला होता.

अटलांटाच्या बातमीने उभेत नवचैतन्य संचारले. एकूण हे भयंकर युद्ध जिंकणे अशक्य नव्हते तर! संपराज्याच्या सैनिकांनी

प्रयत्नांची पराकाष्ठा केली आणि परिणाम असा झाला की नोव्हेंबरला झालेल्या अध्यात्मिक विवहणुकीत शिकवने आपल्या टेमोजेड प्रसिद्ध्यावर प्रचंड बहुमताने मात केली.

पुनश्च ऐक्य

पाच महिने गेले आणि १ एप्रिल १८१५ रोजी दक्षिणेचा सेनापती ली याची भेट उत्तरेचा सेनापती ग्रॅट याच्याबरोबर व्हर्जिनियामधील ओपेनॉल्स कोर्टहाऊस या गावी झाली. या गावी अनेक लढावा

"रोमन कोटच्या विजयाने मात झाला आहे हे मला शाहीत आहे, पण तो कोटच्या विजयाने बाहेर पडेल हे मला संशय वाटत नाही."

रोमने समुद्रातील कूच केली तेव्हा तो कोडे जातं याचा विचार करतंवेळी शिकवला पडलेले कोडे.

५१

कॉन्ग्रेस संस्थाने एप्रिल १, १८६५ रोजी अँगोमेरीक्स कोर्ट-हऊस येथे शरणागती स्वीकारली. हजीकडे दक्षिणेचा महान सेनापती टॅबर्ट ई. ली एका लहानशा देवलयक शरणागतीच्या इस्तव्याकर मही करीत आहे. उजवीकडे युलॉसिस ग्रीट बसत आहे. बाहेर काही ठिकाणी लडाई काही काळ चालू राहिली, पण युद्ध संपले होते.

झाल्या होत्या. दक्षिणेच्या त्या महान सेनापतीने शरणागती पत्करली. त्याने फक्त एकच विनंती केली की, त्याच्या हेनिकॉना आपले घोडे ठेवावची परवानगी असावी. वसंत ऋतूत जमीन नांगरायला त्यांची आवश्यकता होती.

ग्रीटने आयल्या फोर्ब्समध्ये युद्ध संपल्याची घोषणा केली. अमेरिकेचे संघराज्य पुन्हा एकसंध झाले.

युद्ध जिंकले, आता शांतता जिंकायची

वाशिंग्टनमध्ये आणि सान्या उत्तरेत हॉर्लेहासाची एकच लाट उमळली. बँड वाजू लागले, घंटा निनादू लागल्या आणि लोक रस्त्यावर येऊन संघराज्याचा आणि राष्ट्राध्यक्षांचा जयजयकार करू लागले. पण जॉर्ज टाऊनमध्ये लिंकन अधिकच कामात गुंतला. युद्ध तर जिंकले आता काहीही करून शांतता जिंकायची होती. युद्धाने उध्वस्त झालेल्या देशाता पुन्हा उभारण्याचे होते. शिवाय एकेकाळच्या बंडखोरांना, ज्या जीवनपद्धतीत काळे गुलाम दिमतीला नसतील अशी एक अगदी नवीन जीवनपद्धती स्वीकारण्यासाठी नळनायने होते.

काम कठीण होते. पण लिंकनने दृढ निश्चय केला होता. विशेष म्हणजे त्याने शांतता शांततेनेच जिंकायची उरवले होते. आणि तीसुद्धा 'कोणाच्याही बद्दल मनात द्वेष न बाळगता, सगळ्यांच्या बद्दल उदार वृत्ती ठेवून.'

“अवा अमेरिकन कझिन”

थोड्या दिवसांनी १४ एप्रिल या दिवशी, ईस्टरच्या मोठ्या ख्रिस्तो सणाच्या आधीचा शुक्रवार, 'गुड फ्रायडे' होता. लिंकन देशाचे पुनर्निर्माण करण्यात गुंतला होता, आणि त्याचा दिवस नेहमीच्याच गडबडीत गेला - बैठका, निर्णय, सहा. संध्याकाळी तो नेहमीप्रमाणे आपली पत्नी मेरी हिच्याबरोबर घोड्यागाडीतून शहरात फेफटका मारायला गेला. त्यावेळी फोर्ड्स थिएटरमध्ये 'अवा अमेरिकन कझिन' नावाचे थियोदी नाटक लागले होते. ते रात्री पहायला जायचे असा त्यांचा बेत ठरला.

रात्री आठ वाजल्यानंतर लिंकन आणि मेरी बगीत बसून काळोख, भूतर रात्यांवरून राटघगूहाकडे निघाले. वाटेत दोन स्नेह्यांना येऊन ते सभागृहात पोहोचले तेव्हा राटक सुरू झाले होते. परंतु सर्व प्रेक्षकांनी उभे राहून लिंकनला अभिवादन केले.

आणि मारेकऱ्याने डाव साधला

राष्ट्राध्यक्षांच्या 'बॉक्स' च्या बाहेर लिंकनचा अंगरक्षक रहान्यासाठी उभा राहिला आणि आश्चर्य म्हणजे थोड्या वेळाने सहजान्या

अब्राहम लिंकनचा मृत - दिनांक १४ एप्रिल १८६५. एका हाताने त्या घेतलेला जॉन विन्स्टीन मृत दुसऱ्या हाताने राष्ट्राध्यक्षांच्या शेज्यात थिथकुलची गोळी झाडत आहे. लिंकनच्या अंगरक्षकाने भगली बाज सोडल्याने मृत कोणताही नकळत सरकारी 'बॉक्स' मध्ये शिरला. त्या वेळी जरी तो पळून जाण्यात यशस्वी झाला असता तरी काही दिवसांतच त्याचा हत्यकून काढून त्या काण्यात आले.

“सितधरा ओझड्योवड,
कपालीच्या ऋतु स्वभावाचा,
विमलधन विमलधन बुद्धीचा,
विमल धोळेजी खुप अनिष्टाची
पस घेतलेला विमल
पदविषयाची हातोटी असणारा,
अगदी विविध, वेदेषाकडे,
विमोदी जन्म लीही
महाभारताने ओतप्रोत घालेले
व संपूर्णरूपे बंधनकारा असे
हे व्यक्तिमत्त्व...”

मूवीक्या 'हेराल्ड'ने लिंकनचा
लिहिलेल्या मृत्युलेखावर.

“एखाद्या नेत्याच्या जतनानंतर
राष्ट्राने इतका शोक काहीही
केला नसेल. लिंकनच्या
मित्रांचा तर त्याच्या मृत्यूने
शोक झाला, हसाचा तो
त्याच्या अस्तित्वा विरोधकांसाठी
झाला. तो जिवंत असताना
ज्याही त्याची निर्भरता केली
होती, हुकूमशहा म्हणून ज्याची
संभावना केली होती, ज्याला
याकड संशोधन टिंगल केली
होती त्यांसाठी त्याच्या मृत्यूचा
शोक झाला आणि देशासाठी
हळाले वाटली.”

‘विम मोरीस टोवर्न ल’ या
स्टोचन बी. ओटम् लिखित
व्यक्तिमत्त्व

कोडेरी निघून गेला. नाटक खूपच रंगले. सगळ्यांचे डोळे स्टेजवर
खिळले होते - इतक्यात बंदुकीच्या गोळीचा आवाज झाला.
सगळी सगळे जग जागू काय स्वास रोखून स्तब्ध राहिले आणि
पण 'बॉक्स'मधून किंकाळ्यांवर किंकाळ्या ऐकू देऊ लागल्या.

स्तंभित होऊन सर्वजण पहात होते. इतक्यात एक माणूस
हातात सुरू घेऊन 'बॉक्स'च्या पुढच्या भागाकडे धावला. ओढत
त्याने लिंकनच्या एका मित्रावर वार केला. आणि मग धाडकन
स्टेजवर उडी मारून तो धडपडत अंधारात राहीसा झाला.

सगळ्यांच्या नजरा पुन्हा बॉक्सवर वळल्या. तेथे तीन माणसे
किंकाळत एका व्यक्तीवर वाकली होती. अमेरिकेचे राष्ट्राध्यक्ष
आपल्या खुर्चीत निपचित पडले होते. मारेकऱ्याची गोळी त्याच्या
मेंदुत घुसली होती. अब्राहम लिंकन मरणाच्या दाराची पडला
होता.

राष्ट्राध्यक्षांचा मृत्यू

पुढचे नऊ तास फार भयंकर गेले. नाटकाहात भीतीने एकच
कळोळ उडाला. मारेकरी पडून रात होता त्याचवेळी सैन्यातला
एक डॉक्टर कसाबसा लिंकनपर्यंत पोचला आणि त्याने त्याला
कृत्रिम श्वासोच्छ्वास दिला. मग लिंकनला नाटकागृहाच्या समोर
एका परात नेऊन झोपविण्यात आले. या अनपेक्षित धक्क्याने अन्
दुःखाने वेढापिशी झालेली मेरी त्यांच्याबरोबर होती. घाटाच्या पदरी
शेकरीला असलेला त्याचा मुलगा रॉबर्टही बरोबर होता. बायमी
बगळ्यासारखी बॉशिंग्टनभर पसरली. डॉक्टर, राजकीय नेते आणि
मित्रमंडळींची रीम त्या घराकडे लागली.

पुष्कळांनी लिंकनच्या मारेकऱ्याला ओढखले होते. तो बोन
विल्किंस बूथ नावाचा नट होता. तो हळूच अध्यक्षांच्या बॉक्समध्ये
शिरला होता आणि त्याने पाठीमागून अगदी जवळून गोळी झाडली
होती.

बूथचे दक्षिणेवर्तले प्रेम सर्वशुभ होते. दक्षिणेचा विनाशकर्ता
म्हणून लिंकनचा तो द्वेष करीत असे, हे सर्वविदित होते. फोर्डस्
थिएटरमध्ये तो ओरडला होता, 'सर्व जुनमी राज्यकर्त्यांचा असाच
भंत होत असतो.' ताबडतोब त्याला हुडकून काढण्यासाठी
रोधकपक्ष के पाठविण्यात आली व राजधानेत राप्करी कायदा
पुकारण्यात आला. लिंकनचा उत्तराष्ट्राध्यक्ष अँड्रु जॉन्सन याला
घटनासंबंधी बोलावण्यात आले. त्या घराच्या बाहेर शोकाकूल
जनता पुढील नातमीची राट पहात उभी राहिली.

सकाळ झाली आणि १५ एप्रिल १८६५ या दिवशी शनिवारी
सकाळी सात वाजून बायस मिनिटांनी अब्राहम लिंकनने या जगाचा
निरोप घेतला. मारेकऱ्याला जळी पडलेला तो नव्हता अमेरिकन
राष्ट्राध्यक्ष होता - शेवटचा नव्हे.

तेरावी घटनादुरुस्ती

लिंकन मरण पावला त्या आठवड्यात त्याच्या १८६३ च्या
जाहीरनाम्याने आणि संप्रदान्याच्या सैन्याने इस्तीस लाख गुलामांना
मुक्तता बहाल केली होती. त्रिबंत असताना लिंकनने आपली
मुक्ती योजना बरीच पुढे नेण्याचे ठरवले होते.

त्याला चांगलेच माहीत होते की, शांतता प्रस्थापित झाल्यावर
आपला पुढांकाळीन जाहीरनामा उलटविता येईल. शिवाय या
जाहीरनाम्याने फक्त बंडखोर राज्यातल्या गुलामांना मुक्ती मिळाली
होती, बाकीचे अजूनही गुलामीत होते. म्हणून पुन्हा निवडून
आल्यावर त्याने अगदी नव्या व व्यापक कायद्याची काँग्रेसकडे
शिफारस केली होती. हा कायदा म्हणजे घटनेची दुरुस्ती होती व
या दुरुस्तीनुसार अमेरिकेत सर्वत्र गुलामगिरीच्या प्रघेवर बंदी येणार
होती.

जांनेवारी १८६५ मध्ये काँग्रेसने त्याची शिफारस स्वीकारली
व अगदी धोड्या बहुमताने घटनेत तेरावी दुरुस्ती करण्यात आली.
ज्यायोगे 'अमेरिकन संघराज्यात कोडेही गुलामगिरी किंवा सक्तीची
वाकरी (फक्त विदूष झालेल्या गुलामांची शिधा बगळता) अस्तित्वात
राहणार नव्हती.'

या दुरुस्तीला कायद्याचे स्वरूप प्राप्त झाल्यावर संपूर्ण
अमेरिकेतल्या गुलामांना मुक्तता मिळणार होती.

एप्रिल १९, १८६५ या दिवशी
संध्या उतर अमेरिकेत राजकीयांनी
तल्याक देऊन आपल्या दिवंगत
राष्ट्राध्यक्षांना इच्छांकारी वाहिली
लिंकन आणि त्याचा मुलगा विली
यांच्या शवपेरिका हाकरी
इश्यामार्गे बॉशिंग्टनजमून
विमलधनपरी त्यांच्या प्रघेच्या
विमलधनानी नेण्यात आला.
विमलधन शोकाकूल जनतागुलाम
अंधारात संशोधन टिकली
जमलेला दिसत आले.

नावाचे स्वातंत्र्य मिळाले, पण
जुलूम चालू राहिला. १८६० चे
दशक संपले तेव्हा काळे
अमेरिकन ताब्यात गोण्यांच्या
बरोबरीचे हत्यारे होते. पण उत्तरेत
ब दक्षिणेत दोन्ही ठिकाणी कुळबु
गोण्या अमेरिकनला काळ्यांच्या
समोरीला कडाडून विरोध होत.
स्वतंत्रतावादी दारुणविचारप्रणाली
त्यांचे तीन शक्तिशाली पट होते.
उत्तरेकडचे उद्योगपती
(उत्तरीकडे), दक्षिणेचे कृषीपट
(मध्य, विराट आसुर) आणि
उत्तरेचे औद्योगिक कामगार
(दक्षिणेकडे). त्यांच्या युट्याला
विरुद्धलेला काळा सैनिक
उत्तरेलासाठी स्वयं धडपड करत
आहे. फोर्ट विलो बेचे काळा
सैनिकांची जी बतल करणारा
आली त्याची मूर्ती मग्न
दिसणारा धिक्का दक्षिणे
शेतकऱ्यांच्या छातीवर.

मतदानाचा हक्क

आणि लिंकन एवढ्यावरच थांबला नव्हता. यादवी युद्ध प्रारंभ
होण्याच्या काही काळ आधी अमेरिकेच्या सर्वोच्च न्यायालयाने
निर्णय दिला होता की, कृष्णवर्णीय मुलत असले तरी अमेरिकन
नागरिक नव्हते आणि ते होणेही शक्य नव्हते. पण लिंकनने आणि
यादवी युद्धाने हा निर्णय चुकीचा ठरवला होता. आता त्याचे
मुख्य उद्दिष्ट कृष्णवर्णीयांना अमेरिकन समाजात पूर्ण अधिकार
देण्याचे आणि सार्वजनिक जीवन, शाळा आणि नोकरीधंद्याचे
सर्व मार्ग त्यांना खुले करून देण्याचे होते.

समाजात बरोबरीचे स्थान मिळण्याचा एक मार्ग म्हणजे
मतदानाचा अधिकार हा होता. युद्धापूर्वी, फक्त तीन उत्तरेकडच्या
राज्यांत निवडणुकीच्या वेळी मतदान करण्याचा हक्क कृष्णवर्णीयांना
होता. चार वर्षांच्या रक्तपातानंतर पूर्वी गुलामगिरी राबविणाऱ्या
दक्षिणेतील लोकांना या घोबनेबद्दल काय वाटेल हे अगदी स्पष्ट
होते. लिंकनच्या स्वतःच्या पक्षातही खूप लोकांना हा प्रस्ताव
मुळीच आवडला नव्हता. तर पक्षातील जहाल मताच्या लोकांनी
त्याच्या प्रस्तावाला जोरदार पाठिंबा दिला.

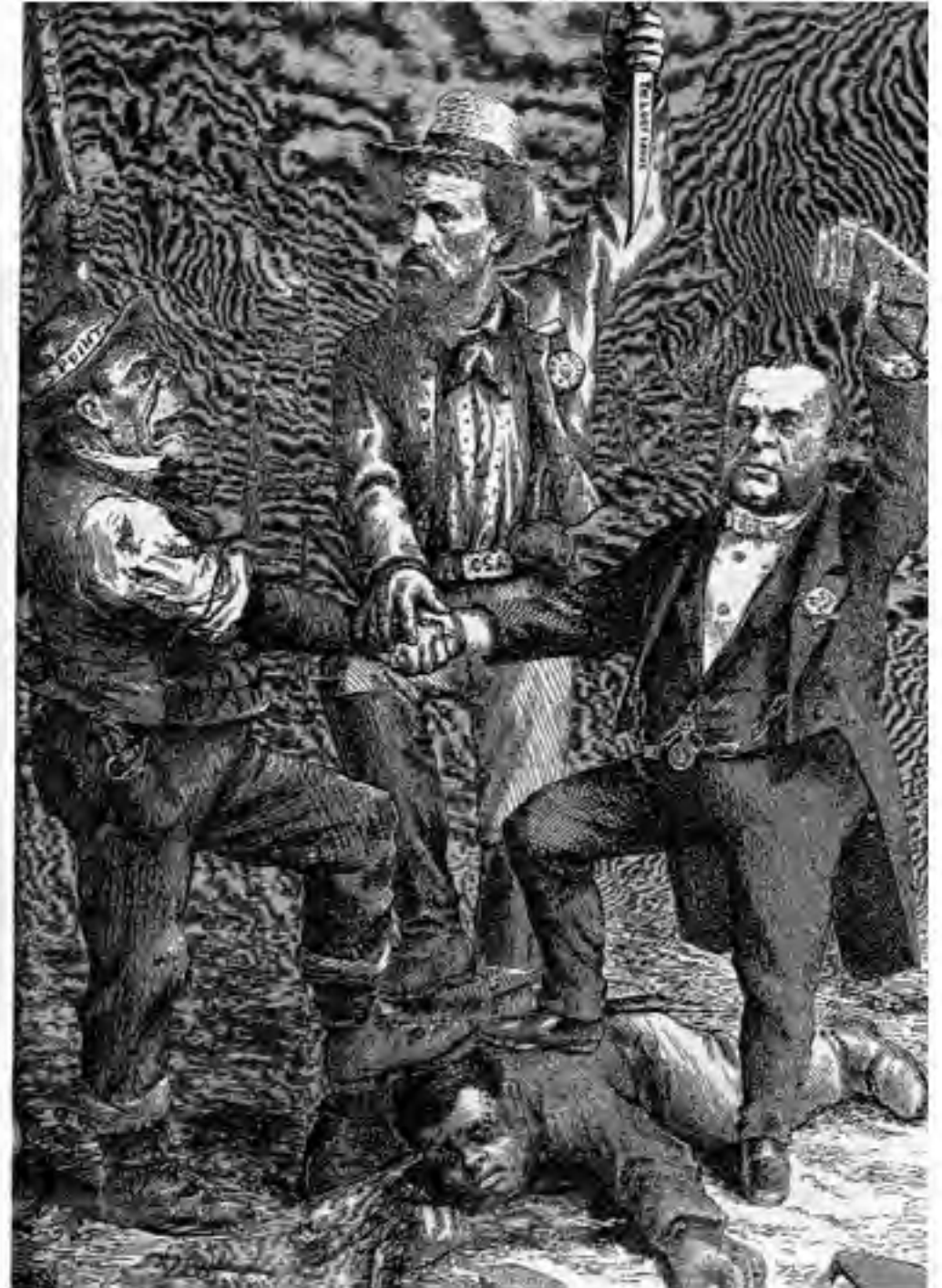
अशा रीतीने लिंकन परस्परविरोधी हितसंबंधांच्या कात्रीत
सापडला होता व या समस्यांचे उत्तर शोधून काढण्याची धडपड
करीत असतानाच तो मारला गेला. पण त्याच्या उत्तराधिकाऱ्यांनी
बंडखोर राज्यांना, त्यांना संपराज्यात घेत याबचे असेल तर
कृष्णवर्णीयांना मतदानाचा अधिकार देण्याबद्दल साडिबे अशी अटच
फाटली. काँग्रेसने १८६९ मध्ये अत्यंत महत्त्वाची पंधरावी घटना
दुसऱ्या केली. या दुसऱ्यात म्हटले होते, 'वंश, वर्ग किंवा पूर्वीचे
दास्य या कोठल्याही कारणांने संपराज्य किंवा संपराज्यातले कोठलेही
घटक राज्य अमेरिकन नागरिकांना मतदानाच्या हक्कापासून वंचित
करू शकणार नाही किंवा त्या हक्कांवर बंधन घालू शकणार
नाही.'

अशा रीतीने १८६० चे दशक संपायला आले तोपर्यंत
अमेरिकेत गुलामगिरी नष्ट झाली व बसवण्याचे कृष्णवर्णीयांना
गोण्यांप्रमाणे सर्व हक्क मिळाले. निदान हसा कायदा तरी झाला.
पण संबंध दक्षिणेत हा कायदा बिनादिककत घाब्यावर बसविण्यात
आला.

कॉन्फेडरसीचा पराभव झाला होता हे खरे आहे. ज्या
गुलामांच्या कळकर दक्षिणेची सुकता उभी होती ते आता स्वतंत्र
नागरिक होऊन अमेरिकन समाजात पूर्ण समानता प्राप्त झालेले
मतदार झाले होते. पण कृष्णवर्णीय आपल्या बरोबरीचे आहेत ही
कल्पना जिवात जीव आहे तोपर्यंत गोण्या दक्षिणवादीयांना मान्य
होणारी नव्हती. आणि लिंकन गेल्यावर थोड्याच महिन्यांत त्यांना
स्वतःचे कायदे करून लिंकनच्या कायद्याचे बंधन हुतासून देणे
अशक्य नव्हते. दक्षिणेची गुलामांची जुनी आचारसंहिता मुक्तीच्या

"हमच्या घाणसाराच्या
अनुमतीशिवाय त्यांच्यावर राज्य
करणवादातका इतर कोठल्याही
माणूस नसतो.

विजोशिया येथे लिंकनने १८५४
मध्ये केलेल्या धाक्यापुन

ज्योत : २८ ऑगस्ट १९६२.
मुक्तानंतर शंभर वर्षांनी लिंकन
लोककायदेची बनलेली प्रचंड
गर्द. लिंकनने दिलेल्या वचनाची
भूरी कथा अशी मागणी
करण्यासाठी कृष्णवर्णीय
अमेरिकननी वॉशिंग्टनमध्ये प्रचंड
मोर्चा काढला.

जाहीलान्यामुळे नष्ट झाली होती. पण युद्ध संपते न संपते लोच
दक्षिणेच्या राज्यांनी काळ्यांना गुलामीत ठेवण्यासाठी नवे नियम
करायला सुरुवात केली.

'ब्लॅक कोड्स' (काळे कायदे) या नावाने ओळखल्या
जाणाऱ्या या नियमांनुसार पूर्वाश्रमीच्या गुलामांनी अजूनही त्यांना
शेकरीवर ठेवणाऱ्या गोऱ्यांना युद्धाच्या आधी म्हणावे लागे तसे
'मास्टर' व 'मिस्ट्रेस' म्हटले पाहिजे असा कडाक्ष होता. दक्षिण
कॅरोलिनात ते गुलाम असताना री कामे करत, म्हणजे रेतमजूर,
दाई, स्वयंपाकीण वगैरे, त्याच प्रकारच्या नोकऱ्या करणाऱ्याची त्यांना
परवानगी होती. मिमिस्पीत त्यांना आमगाडीत गोऱ्यांच्या डब्यातून
प्रवास करता येत नव्हता. फ्लॉरिडात त्यांचे चर्च वेगळे होते.
एखाद्या कृष्णवर्णीय गोऱ्यांच्या गर्वरमध्ये गेला तर त्याला
दक्षिणेकडची परंपरागत शिक्षा मिळे, या प्रमादाबद्दल त्याला वाचकाने
पोडून काढण्यात येत असे.

काळ्या गोऱ्यांना वेगवेगळे ठेवण्यासाठी फ्लॉरिडाचे हे कायदे
केले होते त्या कायदांच्या 'जिम क्रो कायदे' म्हणण्यात येत असे.
(१८५० च्या सुमारास लोकप्रिय झालेल्या एका गाण्यात एका
काळ्या माणसाने नाव 'जिम क्रो' होते) उदरेच्या लोकांना या
कायदांबद्दल कळले तेव्हा त्यांनी धक्का बसला. संतापून त्यांनी
काळ्यांना नगरिक्त्व बहाल करणारा कायदा केला.

पटनेची पंधरावी दुरुस्ती संमत झाली तेव्हा काळ्यांनी
विजयोत्सव साजरा केला. पण त्यांचा आनंद फार काळ टिकला
नाही. दक्षिणेने तो नष्ट केला. दक्षिणेकडे अधिकाधिक 'जिम क्रो'
कायदे करण्यात निघात असे कायदेसंहिता होते. शिवाय दक्षिणेच्या
एकसंध समाजात गोऱ्यांच्या एकजुटीला सखीत अधिक महत्त्व होते.
जोडीला दक्षिणेचा 'कू क्लक्स क्लॅन' ही संघटना होती. ही
तथाकथित गुप्त संघटना दहशतवादाच्या बळावर गोऱ्यांच्या अनिवार्य
वर्षस्याला उपडउपड पाठिंबा देत होती.

काळ्या लोकांनी आपले कायदेशीर हक्क बजावण्याचा प्रयत्न
केला तर त्यांच्यावर या सुरक्षापारी दहशतवादाची धाड पडण्याची
शक्यता असे. त्यांच्या हातात घाबूक, टांबराने भरलेल्या नादल्या,
नाहीतर दोरखंड असे. एखाद्याच्या अंगावर डांबर ओतून त्यावर
फिरे खोचणे क्रूर होते खरे पण अशी व्यक्ती सुद्धा म्हणावला
हवी. ज्याच्या नाशिवी दोरखंड असे, त्याचा छळ केला जाऊन
शेवटी एखाद्या खांबाला किंवा झाडाला टांगून त्या हतभयाला
फाशी दिले जात असे.

लिंकनने आणि युद्धाने कृष्णवर्णीयांना जो लाभ प्राप्त करून
दिला तो नष्ट होत असलेला ते उपडचा डोळ्यांनी पहात होते.
मल्लभाषा हक्क, उपजीविकेचा हक्क, राष्ट्रचे स्वाधिमानी घटक
म्हणून उगण्याचा हक्क या सगळ्यांचा काय उपयोग होता? त्यांना
दूर ठेवायचा, दारिद्र्यात ठेवायचा आणि त्यांच्यावर सदैव

दहशतवादाचा आसूड उगारलेला ठेवायचा असा निश्चय केलेल्या
या समाजात या हक्कांना काय किंमत होती?

हताश होऊन पुष्कळसे कृष्णवर्णीय उचलेला गेले. पण तेव्हाही
परिमितीत जवळजवळ तशीच होती. औद्योगिक संघटना सभासद
करून घ्यायला तयार नव्हत्या. त्यांना अगदी विमान वेतनाच्या
नोकऱ्या पत्करणे भाग पडे. त्यांना शहराच्या अगदी गलिच्छ
वस्तीत रहावे लागे. त्यातून विसाव्या शतकाच्या प्रारंभी कू क्लक्स
क्लॅन संघटनाही त्यांच्या मागीर आणला भयानक दहशतवाद
बरोबर घेऊन उचलेला आला. त्यांनी १८८० ते १९१९ या
कालखंडात जवळजवळ तीन हजार काळ्यांना समतेची मागणी
करण्याचे धाडस गाळविल्याबद्दल फासावर तटकावले होते.

पण परिस्थिती जरी भीषण होती तरी ती बदलत चालली
होती. 'नॅशनल असोसिएशन फॉर द अँडव्हान्स ऑफ वर्ल्ड पीपल'
यांसारक्या कृष्णवर्णीयांच्या सामर्थ्यशाली संघटना उदयाला येऊ
लागल्या. कृष्णवर्णीयांना खरेखुरे स्वातंत्र्य प्राप्त करून देण्याचे
अशी या संघटनांनी राख घेतली होती. कृष्णवर्णीय नेतेही उदयाला
येत होते, आणि जसजसे दिवस गेले तसतसे त्यांचे सामर्थ्य व
त्यांचा मानसन्मान वाढत गेला.

“माझे एक स्वप्न आहे”

दिनांक २८ ऑगस्ट १९६२ या दिवशी लिंकनच्या जाहीरनाम्याला
शंभर वर्षे होतात दोन-अडीच लाख अमेरिकन नागरिकांनी आपल्या
मुक्ततेची जताबंदी सादरी करण्यासाठी वॉशिंग्टनमध्ये भव्य मिरवणूक
काढली. अग्रभागी नागरिक हक्कांचा महान पुरस्कर्ता मार्टिन लूथर
किंग होता. ज्या माणसाने त्यांना मुक्त केले त्याच्या स्मारकाजवळ
ते सगळे जमले तेव्हा त्याने दिलेल्या वचनाची कितपत पूर्ती झाली
आहे हे दर्शविणारे फलक त्यांच्या हाती होते. एका फलकावर
लिहिले होते, '१९६३ साली आम्हाला अजून प्रतीक्षा आहे'
दुसऱ्यावर लिहिले होते 'शंभर वर्षांपूर्वीचे स्वप्न अजूनही साकार
झालेले नाही.'

त्या दिवशी किंगने त्याच्या आपल्यातले चिरस्मरणीय भाषण
केले. गेटिसबर्गच्या भाषणाप्रमाणेच हे भाषण ऐतिहासिक ठरले
आहे.

किंग म्हणाला, "माझे एक स्वप्न आहे... सर्व माणसे
जन्मतः समान आहेत या स्वयंप्रकाशित सत्यावर हे राष्ट्र आधारलेले
आहे. त्याने एक दिवस असा जगवेल की हे राष्ट्र या तत्वावर
खोखरीच उभे राहील. हे माझे स्वप्न आहे.

“एक दिवस असा येईल की, त्या दिवशी जीर्न्याच्या
तांबडमातीच्या टेकड्यांवर पूर्वाश्रमीच्या गुलामांची मुले आणि
पूर्वाश्रमीच्या मालकांची मुले समानतेच्या नात्याने एकत्र येतील. हे
माझे स्वप्न आहे.

“अप्रिकेला वान जा”

१९५० च्या सुमारास
अलबामाप्रमाणे एक निघो-
विरोधी फलक.

“अमेरिकेतील बहुसंख्य शोषण
जर्म कृष्णवर्णीय आहे.”

१९५० साली न्यूयॉर्कमध्ये लिंकन
झालेल्या वॉशिंग्टन तणावावर संडेन
दर्शने केलेल्या रिपब्लिकन.

ग्रेनोर्ली बरोबरी, पुष्पांची बरोबरी. एकेकाळी सर्वस्वी पुष्पांचा व्यवसाय असलेला डोंबरी पेशावरी ही श्री टोन निमिराच्या आपाड्यांकीत विद्येचा प्रतीक आहे. माध्यमवर्गीय अमेरिकन संघराज्यात एक कृष्यवर्गीय घटक या नात्याने तिने एक महत्वाचे उदाहरण पातून दिले आहे. स्वतःचे अनुभव स्वतःच घडणाऱ्या तसे कृष्यवर्गीय श्री व पुष्प दोघांसमोर हा महत्वाचा आदर्श आहे. संवेदीयते काळाच्या कुळात वन्य-प्राणुडे जगाच्या नशिबी डाडिघ आले आहे असे पुष्पकड कृष्यवर्गीय अकूनही त्या वादिल्यात शिखर पडण्याची शक्यता आहे.

“एक दिवस असा येईल की मिसिशिपी राज्येवरील स्वातंत्र्याचे व न्यायाचे केंद्र होईल, हे माझे स्वप्न आहे.

“एक दिवस असा येईल की, या राष्ट्रात माझी चारी मुले त्यांच्या कातडीच्या रंगाने नव्हे तर त्यांच्या शील आणि चारित्र्याने मापली जातील.”

पाच वर्षांच्या आत किंग मारकन्याच्या गोळीला बळी पडला. पण तोपर्यंत त्याचे स्वप्न वास्तवाच्या आगळी जपळ सरकले होते. चळवळ चालूच राहणार होती. कृष्यवर्गीय लोक वाढतया संख्येने सार्वजनिक पदांवर निवडून येणार होते. चांगल्या नोकऱ्या, चांगले धरे आणि चांगले जीवनमान यांच्यापामुल दूर ठेवणारे अडचळे ओलाडून ते पुढे जाणार होते.

पण तरीही अमेरिकेचे काळे अमेरिकेच्या गोन्यापेक्षा अधिक गरीब राहिले. १९९० साली टेक्ससमध्ये ह्युस्टन येथे एक आंतरराष्ट्रीय शिखर परिषद झाली तेव्हाही कू क्लक्स क्लॅन्स आपला भीतीदायक पोशाख पातून उघड उघड मिरवणूक काढली. दक्षिणवासीयांनी हे युद्ध आरंभले तेव्हा त्यांचा जो झेंडा होता तोच या मिरवणुकीत फडकत होता.

शंभर वर्षांपूर्वी अब्राहम लिंकनने जे महान कार्य आरंभले ते अवघाप पूर्ण झालेले नाही.

गवडकोश

अमेरिकन वादवी युद्ध :

अमेरिकन संघराज्याच्या दक्षिणेकडील गुलामगिरीची प्रथा कायद्याने रान्ये आणि उलोकडील रान्ये यांच्यामध्ये १८६१ साली सुरू झालेले युद्ध. ते युद्ध १८६५ मध्ये संपले. त्यामध्ये दक्षिणेकडील राज्यांचा पराभव झाला. संपर्काचे दुसरे काळ गुलामगिरीचा उन्हा होय होते.

औद्योगिक क्रांती : यंत्रांचा वजन कमी करून उत्पादन पद्धतीमध्ये करण्यात आलेला आमूलभूत बदल. ब्रिटनमध्ये सुरू झालेली ही क्रांती १७८० च्या दशकामध्ये अमेरिकन संघराज्यातही पोहोचली.

कॉग्रिस : अमेरिकन संघराज्याचे राष्ट्रीय कायदेसंघ. हे मंडळ सिनेट आणि हाऊस ऑफ रिप्रेझेंटेटिव्ह्स अशा दोन भागांमध्ये विभागले आहे.

कॉन्फेडरेट स्टेट्स ऑफ अमेरिका : गुलामगिरीची प्रथा रान्ये असणाऱ्या राज्यांनी धिर्घान केलेला वेगळा देश. १८६० आणि १८६१ मध्ये ही रान्ये अमेरिकन संघराज्यातून पुरेच बरेच पडली आणि त्यांनी जेरकडील राज्यांची युद्ध सुरू केले.

डेपॉझिटरीक पार्टी : अमेरिकन संघराज्यातील लिब्रलकांण्या विरुद्ध राजकीय पक्ष. १९ व्या शतकामध्ये अगदी लिंकनची राष्ट्राध्यक्षपदी निवड होईपर्यंत हा पक्ष सक्रिय होता.

हेराची पडना दुरुस्ती : संघराज्याच्या पट्टेमध्ये १८६५ साली केलेली दुरुस्ती. न्यायुक्त देशात सर्वत्र गुलामगिरीवर बंदी घालण्यात आली होती.

पुढल्या वर्षीय करण्यात आलेल्या घोड्याच्या घटनादुरुस्तीद्वारा संघराज्यात कमीलेल्या वा तेथे राहत असलेल्या सर्व लोकांना नागरिकत्व देण्यात आले. १८६९ मध्ये करण्यात आलेल्या अध्याया घटनादुरुस्तीद्वारा संघराज्यातील सर्व नागरिकांना वॉश, ब्लॅक किंवा पूर्वीची गुलामगिरीची अवस्था यांचा विचार न करता घडतवागत अधिकार देण्यात आला.

निर्मुक्त, निर्मुक्तकारी : १८१० ते अमेरिकन वादवी युद्धांमधील काळात, गुलामगिरी संपूर्ण नष्ट करण्यासाठी केलेली चळवळ; त्यात सहभागी होणारे लोक

मिसुरी कायद्यांमधील : अमेरिकन संघराज्याने १८२० मध्ये संमत केलेला कायदा. या कायद्यामध्ये अमेरिकेच्या उत्तर आणि दक्षिण भागात राज्यांचे समान प्रमाणात वाटप करण्यात आले. तसेच मिसुरी नदीच्या उजवेला निर्माण होणाऱ्या नव्या राज्यांना गुलामगिरीची परवानगी दिली जाणार नाही असेही त्यात ठरले.

मिसिसिपि पक्ष : गुलामगिरीच्या अनिष्ट प्रवेसिरोधाल संपर्क करण्यासाठी १८५४ मध्ये स्थापन करण्यात आलेला अमेरिकेतील एक राजकीय पक्ष. अब्राहम लिंकन १८५९ मध्ये या पक्षाचा सदस्य झाला आणि १८६० मध्ये तो अमेरिकन संघराज्याचा अध्यक्ष झाला.

स्वातंत्र्याचा जाहीरनामा : उत्तर अमेरिकेतील देश ब्रिटिश वसाहतींनी १७७६ मध्ये सही केलेला दस्तऐवज. त्यामध्ये त्यांनी त्यांना ब्रिटिश सत्तेपासून स्वातंत्र्य का दिले याचे वाची कारणे दिली आहेत.